

UNIVERZITET CRNE GORE
FILOZOFSKI FAKULTET

MILENA DRAGIŠIĆ
STRUKTURA PORODICE KAO PREDIKTOR PONAŠANJA
UČENIKA U ŠKOLI

NIKŠIĆ, 2022.

UNIVERZITET CRNE GORE

FILOZOFSKI FAKULTET

**STRUKTURA PORODICE KAO PREDIKTOR PONAŠANJA
UČENIKA U ŠKOLI
MASTER RAD**

Mentor: dr Tatjana Novović

Kandidat: Milena Dragišić

Studijski program: Obrazovanje učitelja

Broj indeksa: 755/17

Nikšić, septembar, 2022.

SADRŽAJ

SAŽETAK	3
SUMMARY	3
UVOD	5
I TEORIJSKI PRISTUP	6
1. ODNOSI U PORODICI I VASPITANJE DJECE.....	6
1.1. Tipovi porodice i odnos prema djeci.....	7
1.1.1. Patrijahalno-autoritarna porodica i odnos prema djeci.....	8
1.1.2. Savremeno demokratski tip porodice i odnos prema djeci.....	9
1.1.3. Anarhičko-stihijski tip porodice i odnos prema djeci.....	10
2. POTPUNA I NEPOTPUNA PORODICA.....	11
2.1. Karakteristike potpune porodice	11
2.2. Odnosi na relaciji dijete-roditelji.....	11
2.3. Odnosi između supružnika.....	14
2.4. Karakteristike nepotpune porodice.....	15
2.5. Nepotpuna porodica usled razvoda braka	15
3. UTICAJ PORODICE NA PONAŠANJE UČENIKA U ŠKOLI	17
3.1. Uticaj porodice na ponašanje učenika u školi	17
3.2. Nepotpuna porodica i ponašanje učenika u školi.....	19
3.3. Uticaj razvoda braka na ponašanje djeteta u školi	20
3.4. Porodica bez oba roditelja i ponašanje djeteta u školi	22
4. PRETHODNA ISTRAŽIVANJA.....	24
II ISTRAŽIVAČKI DIO.....	26
1.1. Problem i predmet istraživanja.....	26
1.2. Cilj i zadaci istraživanja	26

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

1.3. Istraživačke hipoteze	27
1.4. Metode, tehnike i instrumenti istraživanja	27
1.5. Metodološki pristup.....	27
1.6. Uzorak ispitanika.....	28
1.7. Obrada podataka.....	28
2. INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA.....	29
ZAKLJUČAK.....	56
LITERATURA	58
PRILOZI	61

SAŽETAK

U istraživačkom radu na temu “Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi” riječ je o uticaju porodične strukture na pojedine segmente ponašanja učenika u školi. Predmet istraživanja jeste uticaj porodične strukture na djetetovu odgovornost prema školskim obavezama, posvećenost radu, ispoljavanje asocijalnog i agresivnog ponašanja, kao i samopouzdanje, odlučnost i inicijativnost. Kada se govori o strukturi porodice misli se, isključivo na potpune i nepotpune porodice, pri tome, ne uzimajući u obzir druge faktore koji utiču na funkcionalnost porodice. Polazi se od pretpostavke da porodica, kao primarna društvena zajednica djeteta, umnogome određuje njegovo ponašanje u školi. Cilj istraživanja jeste ispitati da li se dijete koje raste u nepotpunoj porodici (dijete sa jednim roditeljem i dijete bez oba roditelja) u nekim navedenim segmentima razlikuje od djeteta koje je odgajano u potpunoj porodici. Do rezultata se došlo tehnikom anketiranja učenika i nastavnika iz sve tri crnogorske regije. U istraživanju su učestvovala 74 učenika i 41 nastavnik. Na uzorku od 115 ispitanika došli smo do rezultata koji ukazuju da struktura porodice zaista utiče na pojavu asocijalnog i agresivnog ponašanja, samopouzdanje, odlučnost i inicijativnost učenika. Sa druge strane, za odgovornost prema školskim obavezama i akademski uspjeh, to ne možemo tvrditi.

SUMMARY

In the research paper on the topic: “Family structure as a predictor of student behavior at school“; it is about the influence of family structure on certain segments of student behavior at school. The subject of the research is the influence of the family structure on the child responsibility towards school duties, dedication to work, manifestation of antisocial and aggressive behavior , as well as self-confidence, determination and initiative. When talking about the structure of the family, we mean only complete and incomplete families, without taking into account other factors that affect the functionality of the family. It is based on the assumption that the family, as the primary social union of the child, largely determines its behavior at school. The aim of the research is to examine whether a child that grows up in an incomplete family (a child with one parent and a child without both parents) differs in some of the mentioned segments from a child that was raised in a complete family. The results were obtained by surveying students and teachers from all three

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

Montenegrin regions. Total of 74 students and 41 teachers participated in the research. Based on a sample of 115 respondents, we obtained results that indicate that family structure really influences the appearance of antisocial and aggressive behavior, self-confidence, determination and initiative of students. On the other hand, we cannot claim that for responsibility towards school duties and academic success.

UVOD

Porodična sredina je osnovna i najprirodnija društvena sredina djeteta, pa, prema tome, ima značajan uticaj na formiranje njegove ličnosti i na njegov start u životu. Pored materijalnog obezbjeđivanja, glavna funkcija porodice je vaspitanje djece, njihovo promišljeno i svrsishodno vođenje i formiranje.

Roditelji imaju presudan uticaj na fizički, emocionalni i intelektualni razvoj djece. Porodica, kao ljudska zajednica roditelja i djece, bitan je faktor razvoja ličnosti mladih u cjelini. Ona je bila i ostala predmet mnogih filozofskih, istorijskih, etnoloških, socioloških, pravnih, pedagoških i psiholoških razmatranja i istraživanja (Stanojlović, 1996). Porodica je prva socijalna sredina u kojoj se dijete razvija. Ona je za njega društvo u malom, u kojem se uči socijalnom ponašanju i stiče iskustvo.

Savremeno doba sa sobom je donijelo i mnogobrojne promjene pa su se tako i odnosi u porodici promijenili – umjesto patrijarhalnog modela teži se savremenoj demokratskoj porodici u kojoj supružnici postaju ravnopravni članovi zajednice. U Crnoj Gori je 2020. godine zabilježen rekordni broj razvedenih brakova, čak 784 (Monstat, 2021). Podatak može biti bitan ako konstatujemo da se u Crnoj Gori u okviru novih trendova življenja uočava porast novih modela funkcionisanja porodice, poput razvedenih brakova i izbora mladih da samostalno odgajaju djecu.

Ono što je važno naglasiti jeste da je uticaj porodice složen i višestruk i nemoguće ga je objediniti i istražiti ekstenzivno i obuhvatno. U ovom radu bavićemo se strukturom porodice i njenim uticajem na ponašanje učenika u školi. Želimo istražiti kako, prethodno navedene pojave, utiču na dijete i njegov školski i društveni život i koje su to preporuke učiteljima za rad sa ovom djecom (kako pomoći djeci da u najmanjoj mjeri osjete gorčinu života).

Macanović (2014) navodi da je struktura porodice značajan preduslov njene funkcionalnosti, jer poremećaji u strukturi porodice često imaju negativan uticaj na cjelokupni porodični sistem.

Na ponašanje učenika u školi utiču brojni faktori. Pored kognitivnih sposobnosti, atmosfere u školi, učitelja, na ponašanje učenika u školi utiče i porodična struktura (Delić, Bakić i Bakić, 2017).

I TEORIJSKI PRISTUP

1. ODNOSI U PORODICI I VASPITANJE DJECE

Porodica je primarna društvena zajednica koja predstavlja zajednicu muškarca i žene, zasnovanu radi stvaranja i njegovanja potomstva, individualnog razvoja, podrške članovima porodice i obezbjeđivanje njihove društvene i ekonomske sigurnosti, navode Vasiljević-Prodanović i Kovačević (2020). Porodica je izuzetno složena društvena grupa koja se vremenom mijenjala i nadograđivala pod uticajem raznih društveno-ekonomskih, bioloških i psiholoških činilaca. Jedno od osnovnih obilježja porodice je njen biološki karakter i on obuhvata dva međusobna povezana, ali ujedno različita odnosa: zadovoljavanje emotivnih potreba i polnog nagona ljudi i rađanje i podizanje djece.

Porodica predstavlja primarnu društvenu zajednicu kojoj dijete pripada i u kojoj prvenstveno djeluje, pa polazeći od prednje navedenog zaključujemo da je oblik porodice od presudnog značaja za primarni psiho-fizički razvoj djeteta. Osim navedenog, na ovom mjestu je potrebno ukazati da je porodica jedina društvena grupa koju pojedinac rođenjem ne bira što nesumnjivo doprinosi i uveličava njen značaj i važnost za formiranje ličnosti djeteta. Kada se uzme u obzir značaj porodice, možemo istaći da je ona dužna da obezbijedi emocionalnu i intelektualnu povezanost svojih članova i obezbijedi pravilan rast i razvoj.

Kada govorimo o odnosima koji su zastupljeni u porodici, možemo izdvojiti dva osnovna tipa: bračni odnosi (koji podrazumevaju vezu između muža i žene) i srodnički odnosi (odnosi između roditelja i dece, ali i odnosi između same djece i rođaka), navode Minić i Kompirović (2014).

Porodica se kroz vrijeme mijenjala i nadograđivala svoje funkcije i uloge. Zato sada možemo govoriti o savremenoj porodici. Neke odlike savremene porodice su:

- savremenu porodicu sačinjava bračni par sa svojom djecom – broj članova porodice je sveden na minimum;
- zasniva se na ravnopravnosti članova porodice, naročito supružnika;
- supružnici jednako doprinose zajednici i u finansijskom i u svakom drugom smislu što znači da se i žena profesionalno ostvaruje, što ranije nije bio slučaj;
- svi članovi porodice su pravno zaštićeni.

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

Iako je broj članova i odnosa smanjen u odnosu na patrijahalnu, savremena porodica je, takođe, polifunkcionalna. Moramo naglasiti da se autori dosta mimoilaze u određivanju funkcija porodice, te stoga u literaturi možemo naići na manje ili više funkcija. Vukoje (2005) navodi sljedeće:

- Reproductivna funkcija porodice – ogleda se u zadovoljavanju dvije potrebe supružnika: reproductivnoj (proširenje porodice) i seksualnoj. Reproductivna funkcija porodice je često tema rasprava budući da je primjetan pad nataliteta, naročito u razvijenim zemljama. Razlozi za to mogu biti različite prirode počev od nepovoljne materijalne situacije, zaključno sa željama supružnika koje se mimoilaze sa proširenjem porodice.
- Ekonomska funkcija porodice – autori smatraju da je savremena porodica više potrošačka, nego proizvođačka. To znači da se sredstva za njen opstanak obezbjeđuju mjesečnim prihodima supružnika tj. platama. Sa porastom porodičnih prihoda rastu i izdaci. Pored osnovnih izdataka za život, savremena porodica teži sebi ispuniti i druge potrebe (odlazak u bioskop, putovanje, zabave i razonode). Iz navedenog možemo zaključiti da ekonomska stabilnost porodice zavisi od ekonomskog položaja cjelokupnog društva.
- Vaspitna i obrazovna funkcija porodice – pored ljubavi i podrške koje bi djeca trebalo da primaju od svojih roditelja, moramo naglasiti da oni od roditelja usvajaju obrasce ponašanja i odnos prema svijetu. Roditelji žele da djeca usvajaju norme ponašanja koje oni sami posjeduju. Ukoliko djeca bez problema usvajaju ono šta im se prezentuje odnosi u porodici će biti harmonični, dok će u suprotnom doći do neslaganja između članova porodice. Vaspitanje djeca u savremenim porodicama je podijeljeno između društva i porodice, dok je njihovo obrazovanje, u cjelosti, zadatak obrazovno-vaspitnih ustanova.

1.1. Tipovi porodice i odnos prema djeci

U literaturi postoje brojne podjele porodice prema različitim kriterijumima. Najčešće su u upotrebi sledeće vrste tipologija porodice: 1. istorijske, 2. strukturalne, 3. prema sredini kao činiocu, 4. prema vrsti porodičnih odnosa, odnosno dominantnom porodičnom vrijednosnom sistemu. (Nikolić, 2004).

Za potrebe ovog rada baziraćemo se naročito na podjelu porodica prema vrsti porodičnih odnosa, odnosno dominantnom vaspitnom stilu i prema srukturi.

Vaspitni stil je relativno dosljedan način ponašanja roditelja kojima se uspostavljaju ukupni odnosi sa djecom (Matejević, 2007). Čudina-Obradović i Obradović (2002) pod vaspitnim stilom

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

podrazumijevaju emocionalnu klimu unutar koje se odvija međudjelovanje roditelj – dijete. U skladu sa tim razlikujemo tri osnovna tipa porodice:

- patrijahalno-autoritarni tip porodice;
- savremeno-demokratski tip porodice;
- anarhičko-stihijski tip porodice.

Kada su u pitanju strukturalni činioci razvrstavanje se može vršiti prema bračnoj ili prema generacijskoj strukturu. Prema bračnoj strukturi razlikujemo poligamijske i monogamne porodice.

Prema generacijskoj strukturi, Nikolić (2004), navodi sljedeće tipove porodice:

- rodovska porodica;
- proširena porodica;
- nuklearna ili konjugalna porodica koja ima dva varijeteta: potpuna i nepotpuna porodica.

1.1.1. Patrijahalno-autoritarna porodica i odnos prema djeci

Patrijahalno-autoritarna porodica podrazumijeva zajednicu u kojoj su žena/djeca podređeni mužu/ocu. Otac ima najznačajniju ulogu u ovim porodicama i upravlja postupcima žene i djece. Muškarac je dužan da materijalno obezbjeđuje porodicu, dok su žene zadužene za brigu o domaćinstvu i podizanju djece. Sve pozitivne zasluge djeteta pripadaju ocu, dok se svaka moguća greška djeteta pripisuje majci. Za patrijahalne porodice karakterističan je autoritarni stil vaspitanja.

Autoritarni roditelji ne pokazuju emocije prema djeci, izuzetno su strogi, postavljaju pred djecu jasne i visoke zahtjeve i očekuju da isti bez pogovora budu zadovoljeni. U autoritarnim porodicama prisutna je visoka kontrola od strane roditelja, granice su jasno postavljene, a svaki prekršaj se kažnjava na različite načine, ponekad i fizički. Roditelji koji pripadaju ovom vaspitnom stilu imaju za cilj da odgoje poslušnu djecu koja će poštovati i vrednovati tradicionalne vrijednosti. Uz strogog roditelja, pa i kasnije, mladi stiču naviku da postupaju kako im se kaže, nikada ne iznose svoje mišljenje ni u kući ni van nje (Prodanović, 2008).

Sa druge strane, djeca vaspitavana na ovaj način odrastu u nesigurne i emocionalno nestabilne ljude koji i u odraslom dobu tragaju za autoritetima jer nijesu sposobni da sami donose odluke budući da je tokom odrastanja u potpunosti zanemarivana njihova autonomija. Djeci koja potiču iz ovog tipa porodice nedostaje inicijative i skloni su pokoravanju u interpersonalnim odnosima smatrajući da

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

nikada neće biti dovoljno dobri. Djeca koja rastu u autokratskom okruženju su promjenljivog raspoloženja, povučena i razdražljiva (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

1.1.2. Savremeno-demokratski tip porodice i odnos prema djeci

Savremeno-demokratski tip porodice predstavlja porodicu u kojoj se teži ravnopravnom položaju članova porodice, a odnosi su zasnovani na toplini, pažnji, međusobnom uvažavanju, prihvatanju i razumijevanju. U ovim porodicama njeni članovi nijesu podređeni jedni drugima kao u patrijahalnim porodicama, već se, prvenstveno odnos među roditeljima, zasniva na podjeli u obavljanju kućnih i drugih poslova. Stvaranju demokratskih porodica doprinio je sve bolji položaj žena u društvu kao i njihovo profesionalno ostvarivanje, prvenstveno zarad ostvarivanja sebe kao ličnosti na šta svaki čovjek ima pravo, pa i za potrebe materijalnog obezbjeđenja porodice kako bi se zajednički omogućili najbolji uslovi za rast i razvoj djeteta.

Savremeno-demokratskom tipu porodice odgovara demokratski stil vaspitanja. Osnovna odlika ovog stila vaspitanja jeste uvažavanje djeteta, posmatranje djeteta kao ličnosti koja je ljudsko biće „ravno roditelju“ i omogućava mu pravilan rast i razvoj u prirodnoj i zdravoj sredini.

Autoritativan ili demokratsko-dosljedan stil obuhvata visoke zahtjeve, prilagođene uzrastu djeteta, granice i nadzor, ali i visoku toplinu i podršku. Glavni vaspitni ciljevi su razviti djetetovu radoznalost, kreativnost, motivaciju i samostalnost (Pavićević, 2019).

Pelegiš (2017) sprovela je istraživanje koje pokazuje da se u praksi najbolje pokazao demokratski stil vaspitanja, kao i da je takav vid vaspitanja povezan sa boljim školskim uspjehom učenika. Djeca koja rastu u takvom okruženju iskazuju visok stepen zadovoljstva samim sobom, imaju samopouzdanje, spremni su da preuzmu inicijativu, samostalni su i odlučni, znatno se brže socijalizuju i prilagode novoj sredini, poštuju i uvažavaju, kako sebe, tako i druge ljude.

Sve prethodno navedeno predstavlja zaslugu roditelja koji pružaju djeci sigurnost, priliku da sami donose odluke, razgovaraju i objašnjavaju djeci razloge svojih postupaka kako bi ih djeca razumjela, uvažavaju, razumiju i pospješuju dječiju maštu. Takva djeca razvijaju socijalnu odgovornost, nezavisnost i saradnju (Todorović, 2005), prijateljski su nastrojena prema vršnjacima, istraživački usmerena, kooperativnija sa roditeljima i okrenuta dostignućima (Matejević i Todorović, 2012).

Glavne odlike demokratskog tipa roditelja su da zajednički podižu svoje dijete, da utiču na njegov razvoj i da se podjednako osjećaju odgovornima kada nastanu teškoće ili dođe do neželjenih posljedica (Prodanović, 2008).

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

1.1.3. Anarhičko-stihijski tip porodice i odnos prema djeci

Anarhičko-stihijski tip porodice odlikuje nepostojanje pravila, granica i nadzora u porodici, ali izuzetno izražena podrška i toplina. Ovom tipu porodice odgovara permisivni stil vaspitanja. Karakteriše ga davanje potpune slobode djetetu, upravljanje roditelja prema djetetovim zahtjevima, aktivnostima i raspoloženju. U ovoj porodici možemo konstatovati da su roditelji podređeni djeci. Roditelji su skloni pretjeranom pokazivanju ljubavi djetetu, pri tome, ne postavljajući nikakva ograničenja u njihovom odrastanju. Tako pretjerano pokazivanje ljubavi prema djetetu bez postavljanja zahtjeva i bez uskraćivanja, razvija kod djece niz negativnih osobina, smatra Nikolić (Nikolić, 1999).

Kao rezultat ovog stila vaspitanja imamo djecu koja su sklona agresivnom ponašanju, očekuju od društvene sredine isto ophođenje kao u porodici pa često ne mogu da se suoče sa činjenicom da to nije moguće čime njihove frustracije dodatno rastu, zavisni su od roditelja, nemaju sposobnost izgrađivanja kvalitetnih socijalnih relacija ni sa vršnjacima ni sa odraslima, očekuju da sve bude usmjereno na njihove želje i aktivnosti. Kada bivaju prinuđeni napustiti porodičnu zonu komfora stvaraju se dodatni problemi u vidu nesamostalnosti, nesnalažljivosti, nesigurnosti i usamljenosti.

2. POTPUNA I NEPOTPUNA PORODICA

2.1. Karakteristike potpune porodice

Potpuna porodica podrazumijeva zajednicu muža, žene i njihove rođene ili usvojene djece (Jakšić, 2004). Termin potpuna porodica treba posmatrati i tumačiti ekstenzivno, što u krajnjem podrazumijeva da ovaj termin mora biti sinonim za ljubav, toplinu, međusobno razumijevanje, povjerenje, međusobno poštovanje, zadovoljavanje bioloških, emotivnih i socijalnih potreba članova ove porodice. Podrazumijeva se da ovakva porodica omogućava potpun psiho-fizički razvoj djeteta čime ćemo se u ovom istraživanju voditi. Pod funkcionalnošću potpune porodice podrazumijevamo da svaki član porodice zna svoja prava i dužnosti, da se djeca vaspitavaju u skladu sa pravim vrijednostima, da odnos između supružnika bude skladan kako bi se ta harmonija odrazila na vaspitanje i obrazovanje djece. Brojne su porodice čija je samo spoljašnost potpuna, dok unutar njih vlada loša porodična atmosfera zasnovana na netrepeljivosti, nepoštovanju, konstantnim svađama i vrijednjem između članova porodice, naročito među supružnicima. Loša porodična atmosfera se, takođe, odražava i na ponašanje djeteta pa je na osnovu dječijeg ponašanja moguće zaključiti iz kakve porodice potiče.

Funkcionalnost porodice je od velikog značaja za porodicu sa više djece jer nejednakost i favorizovanje jednog člana porodice ili jednog djeteta ostali članovi osjećaju kao nepravdu, javlja se ljubomora pa su sukobi neizbježni (Nikolić, 2004). Napominjemo da se iste posljedice dešavaju i kada postoje nesuglasice među supružnicima. U tom slučaju se stvara rivalstvo među njima, od djece nerijetko zahtijevaju da „biraju stranu“ što negativno utiče na formiranje djetetove ličnosti.

Uspješan psiho-fizički razvoj djeteta umnogome je određen kvalitetom odnosa koji su zastupljeni u porodičnoj sredini. Kada govorimo o odnosima u porodici moramo istaći tri najznačajnija: odnos između roditelja, odnos između roditelja i djece i odnos između djece, ukoliko ih je više u porodici.

2.2. Odnosi na relaciji dijete-roditelji

Danas se smatra da je period života koji dijete provede u porodici presudan u konačnom oblikovanju ličnosti djeteta i njegovog ponašanja (Nikolić, 2004). Na odnos između djece i roditelja, pored međusobnog odnosa roditelja, veliki uticaj ima i način na koji roditelji tretiraju djecu. Istorijski gledano, odnos između roditelja i djeteta predstavljao je jednosmjerni uticaj roditelja na dijete. Pod

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

tim se podrazumijeva da je jedino roditelj mogao da usmjerava ponašanje djeteta, pri tome, očekujući od djeteta da ispunjava njegove zahtjeve.

U savremenom svijetu pomenuti pristup nije niti održiv niti realan, stoga, pored roditeljevog usmjeravanja djeteta moraju postojati i zahtjevi i potrebe koje dijete upućuje roditelju i očekuje da budu ispunjeni. Pomenuti odnos sada možemo posmatrati dvosmjerno: roditelji pomažu socijalizaciju djeteta, ali se i roditelji dodatno socijalizuju pod uticajem mladih.

Osnov zdravog odnosa između roditelja i djece predstavlja ljubav koja je osnovni uslov razvoja djece i njihove socijalizacije. Pored toga, važno je da roditelji budu svjesni sopstvene odgovornosti i da zajednički donose odluke vezane za dijete.

Budući da živimo u svijetu koji teži ravnopravnosti, to nam nalaže da na relaciji roditelj-dijete, takođe, mora postojati ravnopravnost što podrazumijeva da se pravila u kući odnose, kako na djecu, tako i na odrasle i da se moraju poštovati. Jedno od osnovnih odrednica za uspostavljanje kvalitetnog odnosa na pomenutoj relaciji jeste da dijete bude željeno. Postavlja se pitanje koji su preduslovi da dijete koje se rađa bude željeno, odnosno šta je uzrok tome da se rađaju djeca koja su neželjena.

Željeno dijete

Odluku o rađanju deteta treba roditelji da donose svjesno, slobodno i odgovorno, što podrazumijeva da će od samog početka moći da budu društveno aktivni u podizanju svog podmlatka, što je u interesu, prvo djeteta i oba roditelja, a zatim čitavog društva smatra Prodanović (2008). Pod planiranjem porodice podrazumijevamo da roditelji obezbijede djeci neophodne uslove za fizički i psihički razvoj, te u skladu sa time donose odluku o tome koliko će djece imati i to je osnov da se rodi željeno dijete. Brojni su motivi roditelja koji žele imati djecu počev od altruističkih pa do narcističkih, instrumentalnih motiva. Roditelji čiji je motiv altruističkog karaktera osiguraće djeci ljubav, brigu, maksimalnu požrtvovanost i podršku. Sa druge strane narcistički motiv da se ima dijete doprinijeće stvaranju nepovoljnog položaja, uključujući i velika opterećenja za dijete.

Neželjeno dijete

Iako je kod nas legalizovan abortus (prekid trudnoće) često se rađaju neželjena djeca. Najčešći uzroci zbog čega se rađa neželjeno dijete su nepovoljne zdravstvene prilike, neriješen ekonomski status roditelja ili nestabilni socijalni odnosi, kao i slučajevi rađanja neželjene djece u brakovima mladih (Prodanović, 2008). Savremeno doba sa sobom je donijelo i mnogo veću samostalnost mladih u odnosu na ranije pa se dešava da prerano donose odluke o mnogim stvarima za čije posledice nijesu

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

sposobni da snose odgovornost budući da posjeduju minimalno životno iskustvo i znanje. Problemi nastali kao posljedica nepromišljenih odluka o rađanju djeteta narušavaju harmoniju porodice i stvaraju porodične, a kasnije i socijalne probleme.

Često se dešava da mladi stupaju u brak iz želje da pobjegnu iz porodice u kojoj su odrastali, ako tu ne osjećaju ljubav, sigurnost, podršku i razumijevanje. S druge strane, mnogi žele biti samostalniji nego što su bili u porodici u kojoj su odrastali, dok su istraživanja pokazala da djevojke češće od mladića stupaju u brak tražeći materijalnu sigurnost na šta ih tjera teška materijalna situacija porodice iz koje potiču. Potreba za intezivnijim seksualnim odnosima, takođe, predstavlja jedan od motiva za prerano sklapanje braka, dok se nerijetko dešava da je razlog za sklapanje braka začće djeteta te brak predstavlja jedini izlaz iz situacije u kojoj se mladi nalaze. U balkanskim sredinama još uvijek je zastupljena rodna neravnopravnost, pa se dijete iz toga razloga može smatrati neželjenim (ženska djeca bivaju često neželjena).

Kako smatra Prodanović (2008) kada se rodi neželjeno dijete njegov pravilan psiho-fizički razvoj je narušen budući da predstavlja teret svojim roditeljima što se ispoljava na više načina:

- roditelji teže ispuniti vlastite ambicije društvenog ili profesionalnog karaktera;
- roditelji imaju materijalnih poteškoća uzrokovanih niskim primanjima pa su nervno nestabilni što se odražava na odnos sa djetetom i dovodi do smanjenja emocija među supružnicima;
- roditelji su nezadovoljni svojim partnerom pa svoje nezadovoljstvo prenose i na odnos sa djetetom, pri tome sve dječije nestašluke tumače kao propust bračnog druga.

Svako dijete se rađa sa svojim temeperamentom pa iz toga proizilazi pitanje koliko su roditelji spremni da se prilagode specifičnostima svoje djece. Nemoguće je djecu u porodici (ukoliko ih je više) tretirati na isti način jer pogrešno shvatanje djeteta može dovesti do brojnih nesporazuma koji će samo loše uticati na kvalitet života djeteta.

Redosljed rađanja djece, takođe ima uticaj na odnos roditelj-dijete. Ukoliko ima više djece u porodici, onda dete može da bude najstarije, drugorođeno, srednje (jedno od srednjih), ili najmlađe dijete (Nikolić, 2004).

Za najstarije dijete je karakteristično da je najviše vezano za svoje roditelje, przaštićeno je, ponaša se zrelije i odgovornije jer kasnije vodi brigu o mlađoj djeci u porodici. Iz zrelosti i odgovornosti koje je namenuto najstarijem djetetu, ona mogu biti nesigurna, sa manjkom samopouzdanja, osjetljivija i sugestibilnija. Za položaj srednjeg djeteta se smatra da je najnepovoljniji položaj. To je dijete koje nikada neće imati potpunu pažnju svojih roditelja i nikada neće predstavljati

jedino dijete u porodici. Srednja djeca su često zanemarivana od strane roditelja, bilo u korist starije ili mlađe djece. Pozicija najmlađeg djeteta u porodici sa sobom nosi rizik da se dijete predugo vremena smatra malim, da bude zanemareno od strane svih članova porodice jer mogu smatrati da pošto je još malo i nema velike potrebe i probleme (Nikolić, 2004). Na ovaj način djetetu se uskraćuje pravo na osamostaljivanje. Najmlađa djeca su podložna vaspitanju svih članova porodice, kako roditelja, tako i starije braće i sestara što može dovesti do oprečnih uputstava i zahtjeva i djetetovog otpora na iste.

2.3. Odnosi između supružnika

Značajne funkcije porodice su: stabilizacija odnosa bračnih drugova i socijalizacija djeteta. (Prodanović, 2008). Odnos između roditelja treba biti ispunjen ljubavlju, međusobnim poštovanjem, povjerenjem i razumijevanjem jer je to put ka osnaživanju i trajanju iste. Važno je da roditelji budu svjesni svojih prava i obaveza te da ravnomjernom raspodjelom poslova i odgovornosti doprinesu harmoniji u porodici. Najčešći nesporazumi između roditelja nastaju upravo zbog neravnomjerne raspodjele porodičnih i kućnih obaveza. Tokom patrijarhata muškarci su bili poštovaniji od ostalih članova porodice, zaduženi za materijalno obezbjeđenje žene i djece. S druge strane, na ženi je bila briga o kući, vaspitanje i podizanje djece. U savremenim porodicama je to nezamislivo i neravnomjerno raspodijeljeno ako uzmemo u obzir profesionalno ostvarivanje žena. Da bi porodica funkcionisala potrebno je da se i muškarci prihvate “nekadašnjih ženskih poslova” i budu aktivni učesnici u podizanju djece. Ono što moramo napomenuti jeste da bi supružnici svakako, pored porodičnih obaveza, trebalo da imaju i vrijeme za sebe koje će provesti van kuće (izleti, koncerti, posjeta kulturno-istorijskih mjesta...).

Dinamika života i svakodnevni porodični problemi nameću da roditelji nemaju uvijek isto mišljenje i iste stavove, u mnogo čemu se ne slažu, čak se suprotstavljaju jedno drugome, međusobno se optužuju za iznenadne teškoće koje ne mogu lako, brzo ili uspješno da riješe (Prodanović, 2008).

Roditelji ne bi smjeli dozvoliti da djeca osjete da među njima postoje nesporazumi. Razlog tome leži u djetetovoj nemogućnosti da shvati šta se zaista dešava između roditelja i da ono zaista nije razlog njihovih rasprava. Dijete, u tom slučaju, biva nesigurno u sebe i bira stranu roditelja kojeg “podržava”, dok se od drugog roditelja distancira. Sve što se u porodici dešava dijete treba posmatrati kao zaslugu oba roditelja, za svaku odluku mora znati da je zajednička odluka roditelja, mora vjerovati da je sve što roditelji rade za dobro članova porodice. Ukoliko među partnerima nastanu nesuglasice i nerazumijevanje, nezahvalno je i štetno po dijete, prebacati krivicu na jednog ili drugog roditelja.

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

Dijete je ogledalo porodične situacije koja u kući vlada, pa se tako po djetetu može primijetiti da u kući vladaju harmonični i skladni odnosi, ali isto tako se po djetetu može vidjeti kada su porodični odnosi poremećeni.

2.4. Karakteristike nepotpune porodice

Za porodicu djeteta koje ne živi sa oba roditelja, ili uopšte ne živi sa roditeljima kažemo da je nepotpuna porodica. **Nepotpuna porodica** (po Keningu) podrazumeva odrastanje uz jednog roditelja usled smrti drugog, odlaska jednog od njih, razvoda ili rođenja deteta u vanbračnoj zajednici, navodi Jakšić (2004). Odrastanje i razvojne promene koje prate dijete na putu ka odraslosti nose sa sobom brojne probleme. Ukoliko dijete raste uz jednog roditelja, razvojni i životni problemi su znatno veći i potencijalni su uzročnici poremećaja u najrazličitijim sferama ličnosti (Jakšić, 2004).

Razlozi za nastanak nepotpune porodice mogu biti različiti:

- privremeno staranje;
- razvod roditelja;
- smrt jednog, ili oba roditelja;

Privremeno staranje podrazumijeva lišavanje djeteta roditeljske ljubavi jer njegovi biološki roditelji nemaju materijalnih i drugih uslova za podizanje djece. Tom prilikom djeca, umjesto sa ocem i majkom, žive sa rođacima ili prijateljima svojih roditelja (babom i djedom, stricem, ujakom, tetkama, kumovima). Za to vrijeme roditelji navode na desetine razloga zbog kojih ostavljaju djecu (dok ne nađu posao, dok ne počnu zarađivati više, dok zdravstveno ne budu dobro i sl.). Moramo naglasiti da ovakva, nova sredina za dijete ostavlja posljedice u njihovom emotivnom i socijalnom razvoju.

2.5. Nepotpuna porodica usled razvoda braka

Razvod predstavlja prekid braka između supružnika. Razvod je sam po sebi težak za sve članove porodice. Na ovom mjestu figurira jedno bitno pitanje u kojoj mjeri razvod utiče na djecu. Ukoliko roditelji pred djecom nijesu pokazivali da u njihovom odnosu postoji izvjesna netrepeljivost, hladnoća, u tom slučaju možemo govoriti o veoma stresnom razvodu.

Ono što je karakteristično za naše područje jeste da se u porodicama ljubav prema djetetu otvoreno pokazuje i da djeca čine centar svijeta roditelja. Često se dešava da roditelji, umjesto razvoda

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

biraju da ostanu u lošem braku upravo da djeca ne bi trpjela posljedice separacije. Iz navedenih činjenica možemo zaključiti da djeca mogu smatrati sebe krivcima razvoda. Kada se govori o razvodu važno je ukazati da razvod ostavlja posledice u svim sferama djelovanja djeteta: emocionalnoj, kognitivnoj i socijalnoj.

Tipično je da djeca pogrešno preuzimaju odgovornost i sebe krive za razvod. Nije neuobičajeno da dete razmišlja: „Ja sam kriv što je tata otišao. Tata je otišao zato što me ne voli. Da me je volio dovoljno, ostao bi sa mamom samo zato što mene voli. Da sam ja bio bolji dječak, on bi me više volio. Ovako je otišao zato što ja nisam bio dovoljno dobar” (Milivojević, 2017).

Djeca smatraju da je ljubav roditelja prema njima dovoljna da njihovi roditelji budu zajedno pa zato često teže igrati ulogu posrednika koji želi pomiriti roditelje koji su se razišli. Neuspjeh koji dožive ovom prilikom dodatno povećava osjećaj krivice i djeca se povlače u sebe, bivaju nervozna, agresivna, nezadovoljna, nezainteresovana što se svakako odražava na njihovo ponašanje van kuće.

Tokom sudskog procesa okončanja braka određuje se sa kojim roditeljem će živjeti dijete, te koja su prava i dužnosti roditelja. Time započinje novi život i za roditelje i za dijete. Prioritet oba roditelja mora biti pravilan socijalni, psihički i fizički razvoj djeteta, pa u skladu sa time moraju definisati odnose prema djetetu, ali i odnos među samima sobom.

3. UTICAJ PORODICE NA PONAŠANJE UČENIKA U ŠKOLI

3.1. Uticaj porodice na ponašanje učenika u školi

Sredene porodične prilike i ljubav prema djetetu su vrlo važan činilac od kojeg mnogo zavisi duševno zdravlje djeteta i na kome se bazira osjećanje sigurnosti i spokojstva (Aksić, 1982). Svaki čovjek na svijetu se tretira kao posebna individua i samim tim ima način postojanja i djelovanja koji je samo njemu svojstven. Istraživanjem pojma ponašanja i njegovih karakteristika nauke su se relativno skoro počele baviti. Kada govorimo o ponašanju ne možemo istaći univerzalnu definiciju i važno je da napomenemo da je svakom čovjeku svojstven drugačiji obrazac ponašanja zbog toga nijesmo u mogućnosti dati neku univerzalnu sliku o ovoj oblasti.

Uzimajući u obzir ekstezivnost pojma ponašanje smatramo neophodnim naglasiti kojim ćemo se segmentima ponašanja baviti i koja će ponašanja biti predmet istraživanja. U skladu sa tim govorićemo o uticaju porodice na akademski uspjeh, odgovornost, asocijalnost, agresivnost, samopouzdanje, odlučnost i inicijativnost učenika.

Odgovorani i pozitivan stav djeteta prema školi podrazumijeva da dijete školske zadatke obavlja kvalitetno i na vrijeme bez osjećaja tereta. Kada dijete u svom razvoju ima podršku porodice svakako se pretpostavlja da će biti izuzetno odgovorno u obavljanju svojih školskih obaveza. Ne smijemo zanemariti veliku ulogu učitelja koji svakako ima uticaj na stav koji će dijete izgraditi prema školi i školskim obavezama. Cilj je da se prožimanjem uloga učitelja i roditelja osigura kvalitetan položaj učenika u obrazovno-vaspitnom procesu kako bi i samo dijete postalo svjesno važnosti škole u njegovom životu. Trudeći se da naučimo dijete odgovornosti doprinosimo cjelokupnoj društvenoj zajednici.

Bouillet i Uzelac (2007) pod asocijalnim ponašanjem podrazumijevaju nesocijalnu, nedruštvenu osobu koja ne voli društvo i zajednicu ili se ne obazire na njih, nema nikakvih socijalnih osjećaja, nehumana je i sebična (prema: Klaić, 1992). Isti autori navode da su takve osobe ravnodušne prema dominantnim normama i običajima u društvu i njihovo ponašanje nije usmjereno prema socijalno poželjnim ciljevima. Petz (1992) asocijalno ponašanje definiše kao socijalno nezavisno ponašanje, na koje socijalne norme i standardi nemaju uticaj, te stoga nije u skladu sa njima.

Djeca koja imaju sklonosti ka asocijalnom ponašanju žele vrijeme da provode sami, na odmoru se izoluju, grade odbrambeni mehanizam prema vršnjacima pa često ispoljavaju i neke vidove antisocijalnog ponašanja, žele da sjede sami, a grupne oblike rada preziru. Smatraju da su sami sebi dovoljni i da drugima ne trebaju ili im smetaju. Asocijalna ponašanja mogu predstavljati osnov za

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

razvoj složenijih problema djeteta pa je na nastavniku da preduzme potrebne mjere i pokuša da dijete socijalizuje i uklopi u društvenu grupu tj. odjeljenje. Uzimajući u obzir sve navedeno shvatamo da je porodična struktura i kohezija veoma značajna za socijalizaciju djeteta, pri tome, možemo biti sigurni da će pravilan psiho-fizički razvoj djeteta uticati na smanjenje pojave asocijalnog ponašanja.

Agresivno ponašanje se može javiti kao posljedica isfrustriranosti djeteta, a postoje brojni razlozi za agresiju djece. Ovakav vid nepoželjnog ponašanja može se manifestovati kao napad na izvor frustracije, ili, pak, djelovanje na nešto što nije razlog frustracije zbog nemogućnosti djelovanja na primarni izvor. Djeca, takođe, agresivnost mogu ispoljavati i povređujući sami sebe. Učenici se ponašaju agresivno onda kada nemaju mogućnost za ispunjavanje sopstvenih želja i namjera. S druge strane, kada su djeca zapostavljena od strane svojih roditelja pribjegavaju primjeni loših obrazaca ponašanja, jer pokušavaju na svaki način pridobiti pažnju i vrijeme roditelja. Roditelji, svjesno ili nesvjesno, zapostavljaju djecu iz sopstvene prezaposlenosti, privatnih ili međusobnih problema, nestrpljivosti, nemogućnosti da razumiju potrebe i želje djeteta i sl. Pojava agresivnog ponašanja kod djece može biti i rezultat učenja po modelu – tačnije, ako djeca vide da roditelji problem rješavaju fizičkim kažnjavanjem, isto će se i oni tako ponašati.

Samopouzdanje možemo definisati kao vjerovanje u sopstvene mogućnosti. Za dijete je važno da od malena izgradi samopouzdanje kako bi omogućilo sebi lakše snalaženje u raznoraznim situacijama koje život sa sobom nosi. Glavnu ulogu u izgrađivanju samopouzdanja, do polaska djeteta u školu, ima porodica. Kada govorimo o samopouzdanju mora se voditi računa o tzv. lažnom samopouzdanju u kojem djeca superiornim ponašanjem teže prekriti nedostatke i strahove koje ne žele pokazati.

Neki znakovi nedostatka samopouzdanja kod djece jesu:

- dijete ne može da prihvati ni pohvalu ni kritiku iz razloga što smatra da to nije istina;
- dijete izbjegava svaki izazov jer se plaši neuspjeha;
- dijete se ne druži sa vršnjacima - ovu osobinu djeteta je važno pratiti, može biti da se radi samo o stidljivosti djeteta, a možda je u pitanju i dublji problem;
- dijete je samokritično;
- dijete maltretira svoje vršnjake;

Iz djetetovog samopouzdanja proističu dvije važne osobine, a to su odlučnost i inicijativnost. Dijete koje ima samopouzdanje odgovorno je za svoje postupke, samo donosi odluke, javno izražava svoje mišljenje, voli da učestvuje u radu na času, pokreće vršnjake na aktivnost, druži se i nema strah

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

od nepoznatog, već se sa istim suočava. Dijete kojem nedostaje roditeljska pažnja i ljubav ima sklonosti ka manjku samopouzdanja naročito u situaciji separacije o kojoj smo ranije govorili (vidjeti poglavlje: "*Nepotpuna porodica usled razvoda braka*"). Vidanović (2006) smatra da je uloga oca u razvoju djece specifična i nezavisna od neospornog uticaja majke. Ona navodi da na nekim poljima kao što su emocionalna inteligencija, samopoštovanje i samopouzdanje otac ima nezamjenjivu ulogu (Vidanović, 2006).

3.2. Nepotpuna porodica i ponašanje učenika u školi

Aksić (1982) je sproveda istraživanje kojim je htjela identifikovati poremećaje ponašanja učenika u školi kao i razlog za nastanak tih poremećaja. Istraživanje je pokazalo da čak 32% učenika kod kojih je identifikovan neki poremećaj u ponašanju potiče iz porodice čija je struktura narušena i čije same porodice imaju teškoće i probleme. Djeca kojima nedostaje ljubav jednog, ili oba roditelja imaju poteškoće da se uklope u novu društvenu sredinu, a to je prvenstveno škola, imaju nedostatak motivacije, povučeni su i nerijetko smatraju sebe manje vrijednim od vršnjaka koji imaju oba roditelja. S druge strane, osobine i razvoj djeteta zavisice i od načina na koji je njegova porodica postala nepotpuna, da li je razlog smrt jednog od roditelja, da li je dijete ostavljeno od strane roditelja, ili je, pak, razlog razvod roditelja. U ovom radu polazimo od pretpostavke da u nepotpunim porodicama nemamo pozitivnu porodičnu atmosferu. Razlog za takvo vjerovanje proističe iz zamisli da kada su otac ili majka samohrani roditelji imaju mnogo više tereta i odgovornosti na svojim plećima, prezaposleni su i preopterećeni materijalnom situacijom u kojoj se porodica nalazi pa shodno tome nemaju vremena, niti mogućnosti da blagovremeno odgovore na emocionalne potrebe djeteta. Iz toga proizilazi djetetova svijest da nije dovoljno voljeno, da ne vrednuje samo sebe onako kako bi trebalo, osamljuje se i mašta o nekom drugom životu. Drugi način za izražavanje nezadovoljstva djeteta jeste agresivnost o kojoj smo ranije govorili. Dijete je u stanju da uništava stvari, fizički napada ljude koji ga okružuju ili povređuje samoga sebe.

Važno je napomenuti da bi obrazovno-vaspitne ustanove na vrijeme mogle spriječiti nepoželjna ponašanja djece pružajući kvalitetan program podrške i podsticanja djece na pravilne aktivnosti počev od vrtića i predškolskih ustanova, pa zaključno sa ustanovama visokog obrazovanja. To podrazumijeva da u vrtićima i školama imamo kvalitetan obrazovni kadar koji će se truditi da individualizuje svoj rad što znači da svakom djetetu pristupi na njemu svojstven način, prilagođavajući se njegovim potrebama i zadavajući aktivnosti u kojima će dijete biti najbolja verzija sebe. Time bi se, u potpunosti, popravio i obezbijedio pravilan rast i razvoj djeteta. Trebalo bi da

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

učitelji u potpunosti budu upoznati sa porodičnom situacijom djeteta i svoj tretman prema djetetu usklade sa tim. Od nesumnjivog značaja za pravilan rast i razvoj djeteta jeste i korektna, kvalitetna saradnja nastavnika sa roditeljima u onoj mjeri koliko okolnosti dozvoljavaju. Nastavnik mora insistirati na saradnji zarad dobrobiti djeteta. Ukoliko je svjestan da je struktura djetetove porodice narušena mora pronaći načine da, makar u školi, nadomjesti potrebe djeteta koje u porodici nijesu ispunjene i zbog kojih dijete pokazuje neka neadekvatna ponašanja koja nijesu u skladu sa školskim i socijalnim pravilima. Budući da se cjelokupni obrazovno-vaspitni proces odvija u socijalnom kontekstu, kako smatraju Stojiljković, Stojanović i Dusković (2012), od izuzetne važnosti su komunikacione kompetentnosti učitelja. U skladu sa tim od nastavnika se očekuje:

- da pronađe načine na koji će motivisati dijete da na vrijeme izvršava školske i domaće zadatke;
- da se trudi da dijete u školi ima osjećaj sigurnosti;
- da se trudi da dijete izgrađuje kvalitetne socijalne relacije sa vršnjacima i odraslima u školi;
- da uključi stručne saradnike (pedagoško-psihološku službu) ukoliko smatra da će time pomoći djetetu da prevaziđe porodične probleme;
- da podstiče dijete na aktivnosti koje će uticati na povećanje samopouzdanja djeteta;
- da bude strpljiv u tom procesu i nikako ne odustaje koliko god se nekad činilo da napretka kod djeteta nema.

3.3. Uticaj razvoda braka na ponašanje djeteta u školi

Posljednjih par godina u našoj zemlji primjećen je trend rasta broja razvedenih brakova. Prosječna starost žena prilikom razvoda braka je 38 godina, a za muškarce 42 godine (Monstat, 2021).

Mnogi supružnici žele da sačuvaju svoj brak zbog djece, međutim, besmisleno je očekivati da se veliki broj razvoda može spriječiti samo zato jer najviše pogađaju djecu. Nekada negativna porodična atmosfera toliko dosegne svoj vrhunac da je za djecu bolje da se roditelji razvedu nego da odrastaju u zatrovanoj porodičnoj sredini. Za djecu bi najbolje bilo da osjete da su, povrh svega, njihovi roditelji prijatelji na čijem je prvom mjestu briga i staranje o djeci. Međutim, to u praksi često nije slučaj, moramo napomenuti da se češće dešava da je inicijator razvoda jedan od roditelja, a ne oba. Vidanović (2006) navodi da se roditeljstvo usljed razvoda značajno mijenja, iako roditelj koji ne živi sa djetetom ima potrebu da intenzivnije bude uključen u sam proces vaspitanja, on jednostavno nije uvijek dostupan. Primjetno je i da se u savremenom dobu u kojem živimo žene mnogo lakše odlučuju na razvod nego što je to ranije bio slučaj. Želja jednog od partnera da se razvede izuzetno

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

frustrirajuće djeluje na drugog partnera, te otuda postaje agresivan, pun mržnje i bijesan na bivšeg partnera. Kada se nađe u ovoj situaciji roditelj ne razmišlja mnogo kakve će posljedice po dijete ostaviti njihovo ponašanje, čak štaviše, nerijetko dijete postaje moćno oružje za osvetu bivšem partneru. Tako će majka na sve načine pokušavati da svali krivicu na partnera, pri tome, trudeći se da dijete zadrži samo za sebe, mada se isto ponašanje očekuje i od oca. Sve će ovo djelovati traumatizirajuće na dijete, pa nije ni čudo ako počne da mokri u krevetu, da zamuckuje, povlači se u sebe ili postaje agresivno (Nikolić, 2004).

Trauma koju dijete preživi u ovakvim okolnostima odražava se i na njegov uspjeh i ponašanje u školi. Dijete se osjeća nesigurno, krivi sebe za svađe svojih roditelja, te će i u školi za svaki problem vjerovati da je on krivac, smatra drugu djecu boljim od sebe ako su njihovi roditelji u braku, tužno je i usamljeno. Ova djeca često ne žele razgovarati o svom problemu već se povlače u svoj svijet ili svoj gnijev i ogorčenje ispoljavaju agresijom na stvari, druge ljude ili sebe.

Roditelji moraju voditi računa da se dijete u novonastaloj situaciji ne osjeća odbačeno. Piorkowska-Petrović (1990) navodi da će stav odbacivanja dovesti do agresivnosti i neposlušnosti djeteta, te prestupničkom ponašanju. Prema Wallerstein i Blakeslee (2006) roditelji ne treba da žure u razgovoru sa djecom već se moraju potruditi da zadobiju njihovu potpunu pažnju kako bi postavili temelj na kojem će se porodica graditi i nakon razvoda. Iz svega navedenog zaključujemo da od roditelja zavisi kako će se razvod odraziti na dijete stoga je važno da:

- roditelji okončaju svoj brak bez sukoba i napetosti;
- roditelji budu mudri, velikodušni, fleksibilni i širokih shvatanja;
- roditelji pred djetetom budu mirni, kulturni i prijateljski nastrojeni;
- roditelj podstiče dijete na ljubav prema drugom roditelju;
- roditelji često u prijateljskoj atmosferi diskutuju o problemima i potrebama djeteta (uspjehu u školi, zdravlju, drugarima...)
- roditelji imaju dogovor o redovnom viđanju djeteta.

Kada dijete uvidi da ga oba roditelja vole i brinu o njemu, oslobodiće se osjećanja da je ono krivo za njihov razvod, a time će se i njegovo osjećanje sigurnosti i samopouzdanja sačuvati i povećati, a što je bitno da dijete ne krene delikventnim stopama (Nikolić, 2004).

Postoje dvije nove situacije koje mogu negativno uticati na dijete, a proističu iz razvoda roditelja – to je novi brak roditelja i rađanje djece u tom novom braku. Rešavajući svoje životne probleme, razvedeni roditelji ili oni koji su sahranili svog bračnog druga, mogu stupiti u novi brak

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

(Prodanović, 2008). Dijete ovu novu bračnu vezu doživljavaju kao dijeljenje ljubavi roditelja sa još nekim. Dijete u novom partneru svog roditelja može vidjeti suparnika sa kojim će se boriti za ljubav oca/majke, dok sa druge strane u novom partneru može prepoznati oslonac i podršku, te sa zadovoljstvom prihvatiti svoj položaj u novoj porodici. Na novi brak roditelja se prije adaptiraju mlađa nego starija djeca. Kako će se djeca prilagoditi novonastaloj situaciji ponovo zavisi od roditelja i njihovog partnera – važno je da se ne prenagluje u zavođenju reda u kući već pustiti dijete da se polako prilagodi na nove okolnosti. Prirodno je da se u novom braku roditelja rađaju i djeca čime se povećava broj i vrsta odnosa u porodici. Stoga je važno i poželjno uključiti i stručne saradnike u adaptaciji članova porodice na njeno proširenje koje se razlikuje od uobičajenog. Veoma je važno da se dijete iz prethodnog braka i dalje osjeća poželjno, sigurno i zadovoljno, jer će se svaki osjećaj zapostavljenosti i nemara negativno odraziti na djetetovo ponašanja van kuće u svakom domenu.

3.4. Porodica bez oba roditelja i ponašanje djeteta u školi

Kao što dijete raste bez oca ili majke, tako se može desiti da bude lišeno i majčine i očeve ljubavi. To se dešava u slučajevima kada je dijete napušteno od strane roditelja zbog nemogućnosti da ga odgajaju ili zbog njihove nezainteresovanosti za dijete. Smrt roditelja, takođe, može biti uzrok da dijete ostane bez roditelja.

Dijete će lakše razumjeti nedostatak roditelja u slučaju kada ih smrt rastavi, dok situacija u kojoj shvataju da su napušteni može ostaviti trajne posljedice na njihov emocionalni razvoj. Brajša (1979) navodi da su napuštena djeca ostavljena na milost i nemilost brojnih ljudskih savjesti. Stoga bi za dijete najbolje bilo da ga prihvate rođaci njegovih roditelja koji ga dobro poznaju i koji bi mu pružili ljubav nalik roditeljskoj. Često se dešava da brigu o djeci preuzmu baka i djed što ima svoj pozitivan i negativan uticaj. Pozitivan uticaj se svakako ogleda u toploj porodičnoj atmosferi u kojoj bi djeca rasla, dok se negativna strana odnosi na dilemu da li će baka i djed uspjeti da izvrše pravilan vaspitni uticaj na dijete, odnosno koliko će njihove vaspitne metode biti usklađene sa vremenom i društvom u kojima dijete raste. Ukoliko dijete prihvati mlađa porodica, ono ima potencijala da se pravilno psihički razvija pa u skladu sa tim neće pokazivati neadekvatna ponašanja u školi.

Kada dijete bez roditelja nema ko da prihvati, tada se ono upućuje u dom za nezbrinuta djecu. U domu o djeci brinu vaspitači. Profesionalno ophođenje i hladan odnos vaspitača prema djeci nije podloga za razvijanje bliskosti, pa se djeca mahom osjećaju usamljeno, odbačeno i neshvaćeno. Ovo se odražava i na njihovo ponašanje u školi. Ta djeca biće nezainteresovana, nemotivisana, povučena

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

i agresivna, te neblagovremeno djelovanje učitelja na suzbijanje takvog odnosa prema vršnjacima i školi, u kasnijem dobu vodi i do prestupničkih ponašanja tj. maloljetničke delikvencije.

Djeca iz doma mogu dobiti priliku da odrastaju u porodici sa kojom nije u biološkom srodstvu. Riječ je o hraniteljskim porodicama i usvojiteljskim porodicama. Usvajanje deteta je mera kojom se obezbeđuje briga o detetu od strane lica koji mu nisu pravi roditelji (Prodanović, 2008). Zakon o usvajanju jasno nalaže da usvojitelji moraju ispunjavati opšte i posebne uslove koji će garantovati kvalitetan psiho-fizički razvoj djeteta. Usvojitelji moraju djetetu pružiti zdravstvenu zaštitu, ekonomsku i emocionalnu sigurnost. Što je dijete manje, lakše se prilagođava na život u novoj porodici i veća je mogućnost da izraste u odlučno, sigurno i odgovorno dijete.

4. PRETHODNA ISTRAŽIVANJA

Proučavajući stručnu literaturu, nailazimo na radove koji se bavili strukturom porodice kao prediktora ponašanja učenika u školi. Rezultati pojedinih istraživanja (Griffin et.al 2000) su pokazali da dječaci iz nepotpunih porodica ispoljavaju problematično ponašanje u većem stepenu u odnosu na dječake iz potpunih porodica. Intenzivniji roditeljski nadzor, prema istraživačkim pokazateljima korelira sa nižim nivoom delikvencije u cjelini. Rezultati pokazuju da su zajednički porodični obroci povezani sa manje agresije u cjelini, kao i sa manjom delinkvencijom kod mladih iz nepotpunih porodica (Griffin et.al 2000).

Rezultati klaster analize na uzorku od 498 roditelja ili staratelja čija su djeca pohađala drugi i treći razred u 16 javnih osnovnih škola u Čileu sugerisali su postojanje tri različita profila uključenosti roditelja (visoka, srednja i niska) s obzirom na različite oblike roditeljskog uključivanja (kod kuće, u školi i na pozive djece, nastavnika i škole). Rezultati pokazuju da postoje razlike u akademskom postignuću djece između profila uključenosti roditelja, što ukazuje na to da djeca čiji roditelji imaju nisko učešće imaju niže akademsko postignuće (Lara & Saracosti, 2019). Pojedini autori (Umar, 2020) u istraživanju dolaze do podataka da je kod učenika porodično okruženje jedan od faktora koji je uticao na ishode učenja. Uticaj doprinosi od 35,4% na varijablu ishoda učenja učenika, dok je ostalih 64,6% pod uticajem drugih faktora van proučavanih varijabli (Umar, 2020). Do sličnih rezultata došli su i drugi autori (Saracosti et.al, 2019), ukazuju na činjenicu da su i uključenost porodice i socioemocionalni razvoj prediktori ishoda učenja, čime se odbacuje da je uticaj uključenosti porodice na ishode učenja posredovan ili moderiran socioemocionalnim razvojem (Saracosti et.al, 2019).

Utvrđeno je da je najveći broj učenika koji su imali oba roditelja imao odličan, vrlo dobar i dobar uspjeh u odnosu na učenike koji su imali jednog roditelja, a pogotovo u odnosu na učenike bez roditelja. Realizovani hi-kvadrat test je jednak 25,1276. S obzirom da je izračunati hi-kvadrat veći od granične vrijednosti hi-kvadrata uz 4 stepena slobode, može se zaključiti da učenici sa oba roditelja, odnosno oni koji žive u potpunim porodicama imaju statistički značajno bolji uspjeh u odnosu na ostale učenike (Delić, Bakić i Bakić, 2017).

Porodica utiče na akademska postignuća djece (Lyu, Li & Xie, 2019). Rezultati otkrivaju dva glavna nalaza: (a) socioekonomski status porodice ima mnogo jače pozitivne efekte na akademsko postignuće djece u SAD i Njemačkoj nego u Kini; i (b) strukturni faktori (kao što su oni mjereni lokacijom i urbanim/ruralnim prebivalištem) igraju mnogo manju ulogu u SAD i Njemačkoj nego u

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

Kini (Lyu, Li & Xie, 2019). Po mišljenju nekih autora (Ramberg et.al, 2021) školski etos ne može da ublaži vezu između porodičnog porijekla i školskog uspjeha. Školski etos ne igra kompenzatornu ulogu, već promoviše školski uspjeh za sve učenike podjednako (Ramberg et.al, 2021).

Koristeći metode panel podataka za kontrolu nezapažene heterogenosti među porodicama, neki autori (Ginther & Pollak, 2000) dolaze do saznanja da su efekti strukture porodice statistički beznačajni. Upoređujući polubraču i sestre, realizatori istraživanja ne nalaze razliku u obrazovnim ishodima kao funkciji porodične strukture. Autori konstatuju da se dobijeni rezultati istraživanja mogu tumačiti kao kao dokaz da procjene efekata porodične strukture odražavaju selekciju, a ne uzročnost (Ginther & Pollak, 2000).

Uključivanje porodice kroz aktivnosti u domu roditelj-djeca je u pozitivnoj korelaciji sa spremnošću djece za školu. Nalazi takođe sugerišu da saradnja između roditelja i nastavnika u učionici omogućava roditeljima obuku i iskustva koja se mogu prenijeti u porodično okruženje, stvarajući tako za dijete atmosferu za kontinuirano učenje koja podstiče kontinuirani rast i razvoj u školi i kod kuće (Chilton, 1991).

Po nalazima nekih istraživanja (Rodrigues, Figueiredo & Valadão Dias, 2012) nastavnici smatraju da djeca koja žive u nepotpunim porodica imaju više problema u ponašanju u odnosu na djecu koja odrastaju u potpunim porodicama. Generalno, rezultati pokazuju da roditelji i nastavnici smatraju da razvod ima negativan uticaj na ponašanje djece (Rodrigues, Figueiredo & Valadão Dias, 2012).

II ISTRAŽIVAČKI DIO

1.1. Problem i predmet istraživanja

Škola je najvažnija društvena institucija u svakom modernom društvu. Ono je ključ tehnološkog razvoja društva i ekonomskog rasta, a za pojedince je obrazovanje glavna društvena odrednica skoro svih aspekata života. Otuda, „nejednaka distribucija obrazovanja među različitim članovima u društvu ostaje jedan od najznačajnijih izvora društvene nejednakosti — zapravo, to je glavni mehanizam preko kojeg roditelji međugeneracijski prenose svoje društvene prednosti ili nedostatke na djecu” (Blau & Duncan, 1967).

U radu ćemo se baviti ispitivanjem uticaja porodične strukture na ponašanje učenika u školi. Pretpostavlja se da je predmet istraživanja aktuelan i da ima svoj naučni doprinos. Zbog relativno malog broja istraživanja koja su se bavila problematikom porodične strukture kao prediktora školskog postignuća učenika, odlučili smo da se detaljnije bavimo ispitivanjem ove problematike.

Predmet našeg istraživanja glasi: Uticaj porodične strukture na ponašanje učenika u školi.

1.2. Cilj i zadaci istraživanja

Ovim radom želimo da ispitamo mogući uticaj strukturnog ustrojstva porodice na uspeh učenika u školi, uključujući sve aspekte njihovog ponašanja, poput kognitivne, socio-emocionalne zrelosti i kvaliteta participacije u zajednici.

Evidentno je da svaki učenik dolazi iz različite porodične sredine, koja utiče na njegovo ponašanje u školi. Rezultati istraživanja (Griffin, Umar) pokazuju da su djeca iz potpunih porodica imala bolje akademsko postignuće u odnosu na učenike iz nepotpunih porodica (Bartolome, 2021). Na ponašanje učenika u školi utiču i druge karakteristike porodične strukture, kao što su socio-ekonomski status, veličina porodice i dr.

Cilj istraživanja glasi:

Utvrđiti uticaj porodične strukture (potpune i nepotpune porodice) na ponašanje i uspjeh učenika u školi.

Istraživački zadaci:

- Utvrđiti da li postoje statistički značajne razlike u nivou odgovornosti i stavu učenika prema školskim obavezama u odnosu na strukturu porodice.

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

- Utvrditi da li postoje statistički značajne razlike u kvalitetu socijalnih relacija sa vršnjacima u odnosu na strukturu porodice.
- Utvrditi da li postoje statistički značajne razlike u nivou koji se ogleda u odlučnosti i inicijativnosti učenika u odnosu na strukturu porodice.

1.3. Istraživačke hipoteze

Na osnovu cilja istraživanja, glavnu hipotezu možemo formulisati na sljedeći način:

Pretpostavlja se da djeca iz potpunih porodica postižu bolji uspjeh i ostvaruju funkcionalnije socijalne relacije sa vršnjacima i odraslima u školi od njihovih vršnjaka koji pripadaju strukturno nepotpunim porodicama.

Prethodna istraživanja pokazuju da djeca iz potpunih porodica pokazuju bolje školsko ponašanje u odnosu na djecu iz nepotpunih porodica.

Podhipoteze su:

- Pretpostavlja se da učenici koji potiču iz potpunih porodica postižu bolje rezultate od njihovih vršnjaka, kao i da imaju veći nivo odgovornosti prema školskim obavezama u odnosu na učenike iz nepotpunih porodica.
- Pretpostavlja se da učenici iz potpunih porodica ispoljavaju znatno manje asocijalnog i agresivnog ponašanja u odnosu na učenike iz nepotpunih porodica.
- Pretpostavlja se da učenici koji potiču iz potpunih porodica imaju više samopouzdanja, odlučniji su i inicijativni u odnosu na učenike iz nepotpunih porodica.

1.4. Metode, tehnike i instrumenti istraživanja

U istraživanju ćemo primijeniti kvantitativne i kvalitativne naučno-istraživačke metode. U cilju dobijanja podataka, korist ćemo deskriptivno-analitičku metodu, kako bismo sagledali stavove i mišljenja učenika i nastavnika. Kada su u pitanju istraživački instrumenti, korist ćemo sljedeće: skalu procjene Likertovog tipa za učenike, kao i anketni upitnik za nastavnike. U procesu donošenja određenih konstatacija, korist ćemo induktivno-deduktivnu metodu.

1.5. Metodološki pristup

U ovom radu biće korištene tri metodološke paradigme:

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

- **Racionalno-deduktivna** paradigma koja će do izražaja doći u teorijskom dijelu rada.
- **Empirijsko-induktivna** paradigma koja će doći do izražaja u istraživačkom dijelu rada.
- **Matematičko-statistička** paradigma potrebna za cjelokupnu obradu podataka dobijenih istraživanjem.

1.6. Uzorak ispitanika

U istraživanju su učestvovala 74 učenika i 41 nastavnik iz sve tri crnogorske regije.

1.7. Obrada podataka

Za obradu podataka korišćen je IBM SPSS 20.0 koji radi pod Microsoft Windows okruženjem. Rezultati su prikazani grafički, dok je za pitanja otvorenog tipa sprovedena kvalitativna analiza odgovora. Deskriptivna statistika odgovara na deskriptivna istraživačka pitanja. Ona služi opisivanju, sažimanju i validaciji dobijenih podataka.

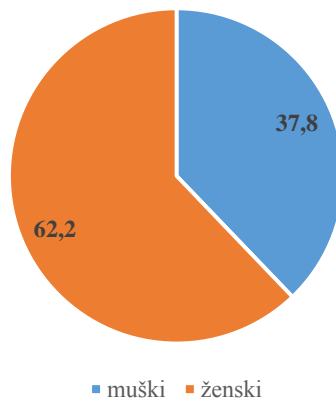
Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

2. INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Prikaz rezultata istraživanja – upitnik za učenike

Upitnik je popunilo 74 učenika, od čega je više bilo djevojčica (62.2%) nego dečaka (37.8%), što se može videti na Grafikonu 1.

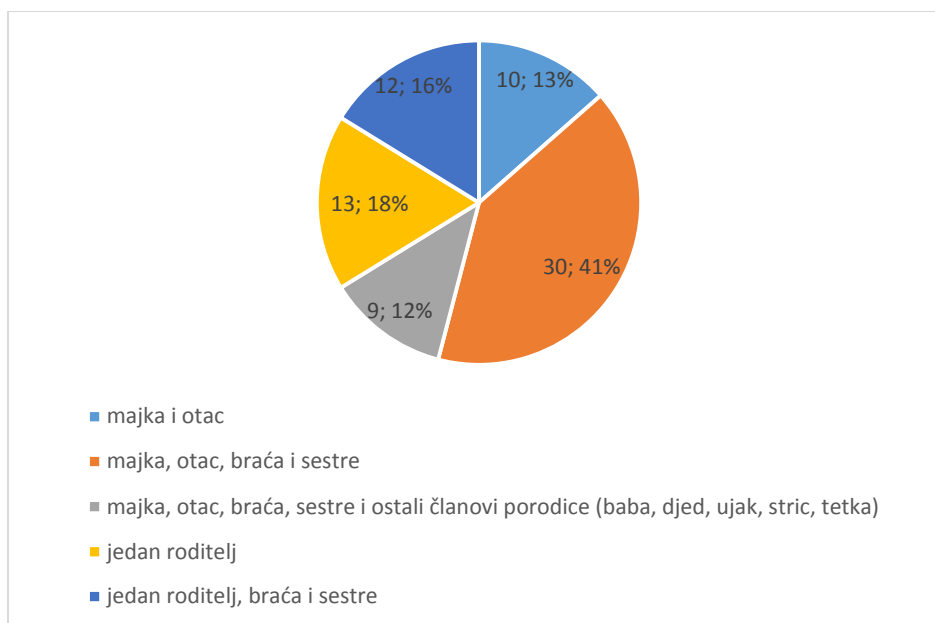
Grafikon 1. Prikaz strukture uzorka prema polu

Na pitanje o tome ko čini njihovu porodicu, najviše ispitanika (41%) je odgovorilo - majka, otac, braća i sestre, dok je oko 12% učenika navelo da njihovu porodicu, pored roditelja, braće i sestara, čine i ostali članovi porodice. Oko 14% ispitanika je kao članove porodice navelo majku i oca, a 16% učenika je navelo jednog roditelja, braću i sestre. Trinaest ispitanika je odgovorilo da njihovu porodicu čini jedan roditelj.

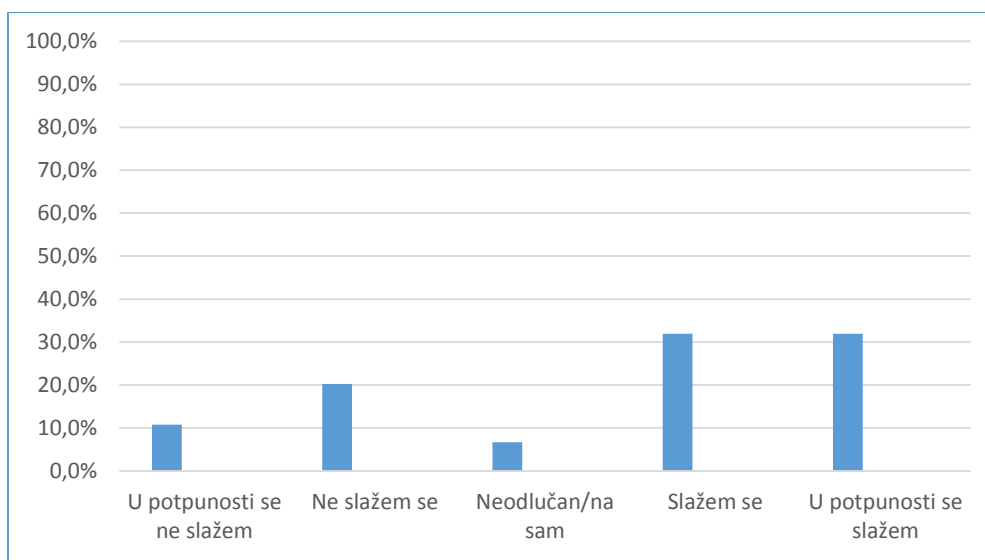
Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

Grafikon 2. Prikaz strukture uzorka prema članovima porodice

Učenici su bili u prilici da odgovore na jedanaest pitanja o svom ponašanju. Odgovarali su tako što su izražavali stepen slaganja na petostepenoj skali (u potpunosti se ne slažem, ne slažem se, neodlučan/na sam, slažem se, u potpunosti se slažem).

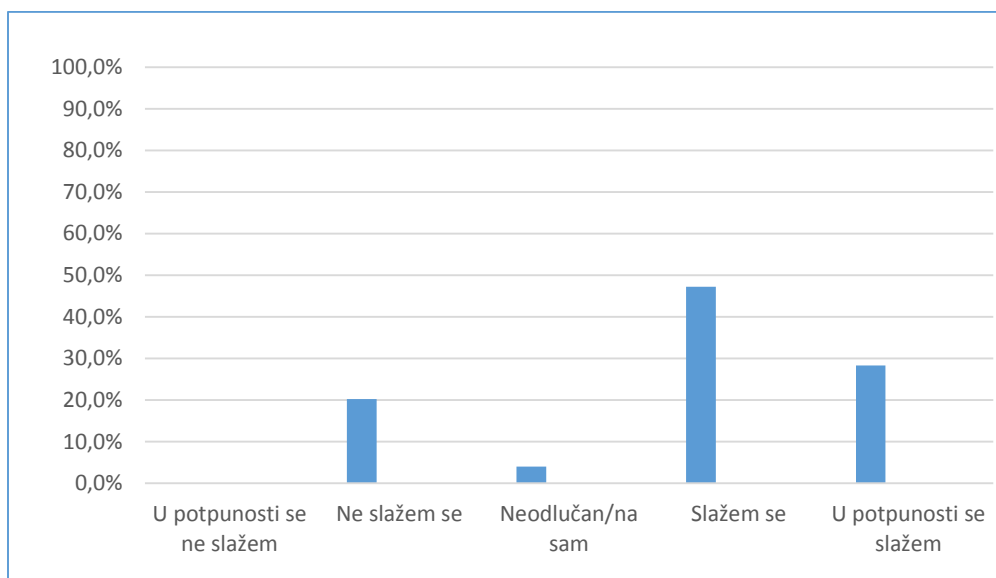
Grafikon 3. Raspodjela odgovora na pitanje: U toku časova pažljivo pratim gradivo i slušam nastavnika/cu.

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

Najveći procenat učenika (63.8%) je saglasno sa tvrdnjom da na času redovno prate gradivo. Njih 23, od kojih je 20 učenika iz nepotpune porodice nije izazilo saglasnost sa datom tvrdnjom. Petoro učenika je bilo neodlučno prilikom odgovaranja na pitanje (dva učenika iz nepotpune i tri učenika iz potpune porodice).

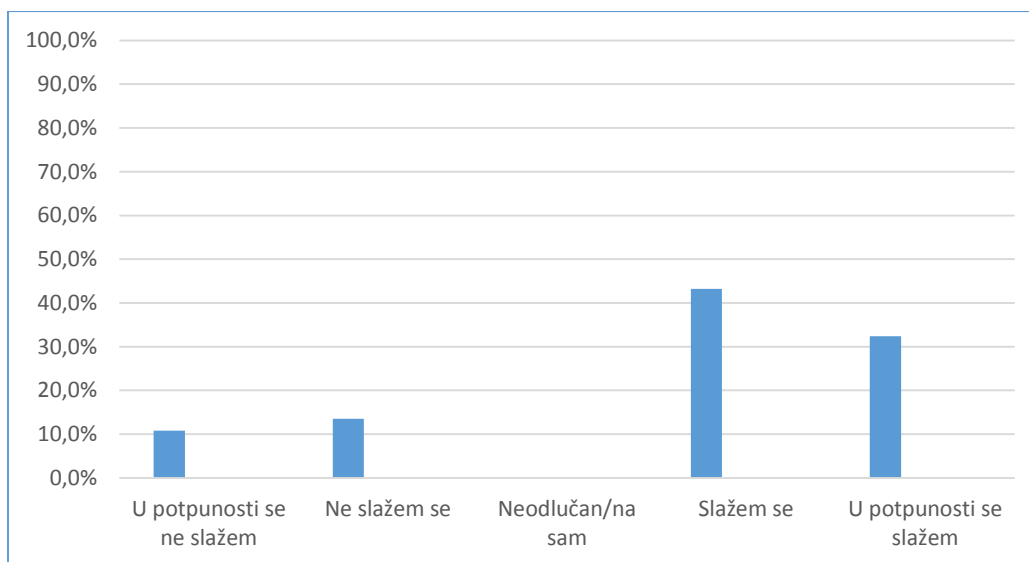
Grafikon 4. Raspodjela odgovora na pitanje: Volim da učestvujem u rješavanju zadataka na času.

Učenici većinski izražavaju slaganje sa tvrdnjom da vole da učestvuju u rješavanju zadataka na času – 28.3% se slaže u potpunosti, a 47.2% se slaže. Oko 4% njih je neodlučno, a 15 učenika se ne slaže sa ovom tvrdnjom. Od ukupnog broja učenika koji pripadaju nepotpunim porodicama njih 56% nije izrazilo slaganje sa navedenom tvrdnjom.

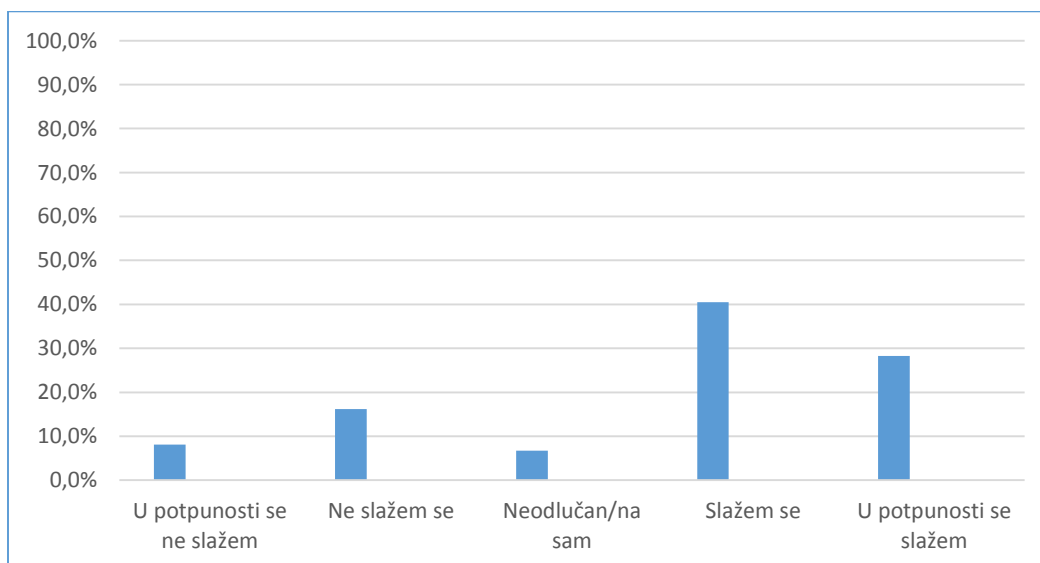
Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

Grafikon 5. Raspodjela odgovora na pitanje: Domaće zadatke izvršavam na vrijeme.

Većina učenika izražava slaganje sa tvrdnjom da domaće zadatke izvršavaju na vrijeme – 32.4% se slaže u potpunosti, a 43.2% se slaže. Oko 24.3% nije izrazilo slaganje sa ovom tvrdnjom. Među njima su tri učenika iz nepotpunih porodica.

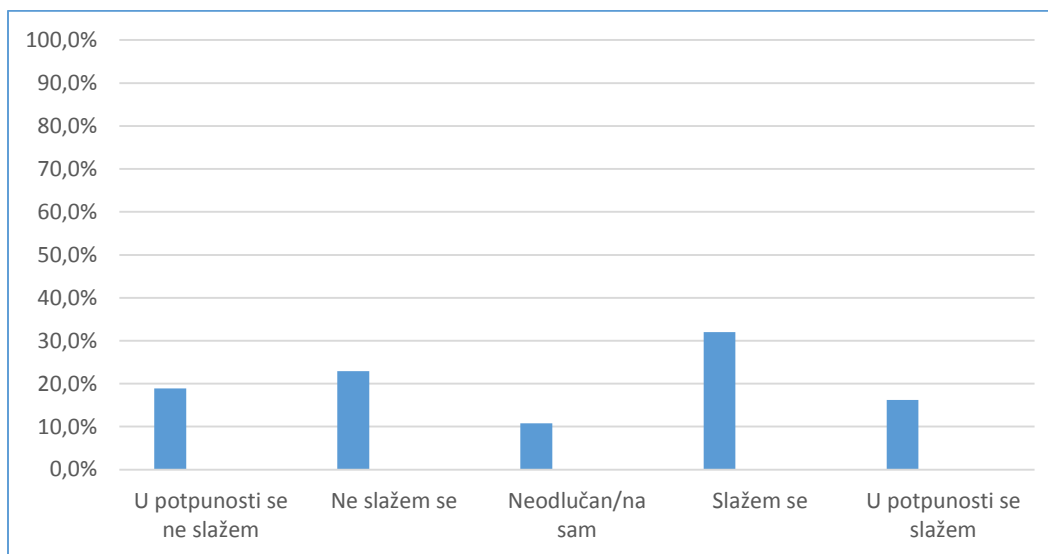
Grafikon 6. Raspodjela odgovora na pitanje: Uvijek kažem ono što mislim.

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

Učenici se prevashodno slažu sa tvrdnjom da uvijek kažu ono što misle – 28.3% se slaže u potpunosti, a 40.5% se slaže. Oko 7% njih je neodlučno po ovom pitanju, a 24.3% se ne slaže sa tvrdnjom, odnosno, ne kaže uvijek ono što misli. Od 18 učenika koji nijesu iskazali slaganje sa ovom tvrdnjom njih 17 pripada nepotpunoj porodici.

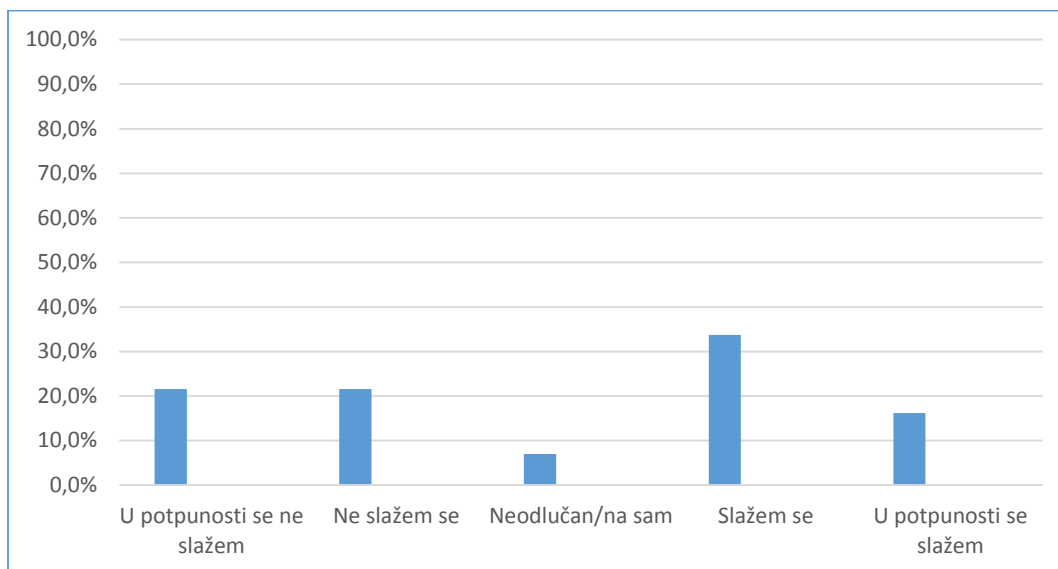
Grafikon 7. Raspodjela odgovora na pitanje: Smatram da mogu sam/a da donosim odluke.

Učenici su prilično podijeljeni po ovom pitanju. Oko 41% njih smatra da nijesu sposobni sami da donose odluke. Neodlučnih po ovom pitanju je 8 učenika. Njih 35 smatra da jesu sposobni da sami donose odluke. Od ukupnog broja učenika iz nepotpunih porodica koji su anketirani, njih 80% nije izrazilo saglasnost sa datom tvrdnjom.

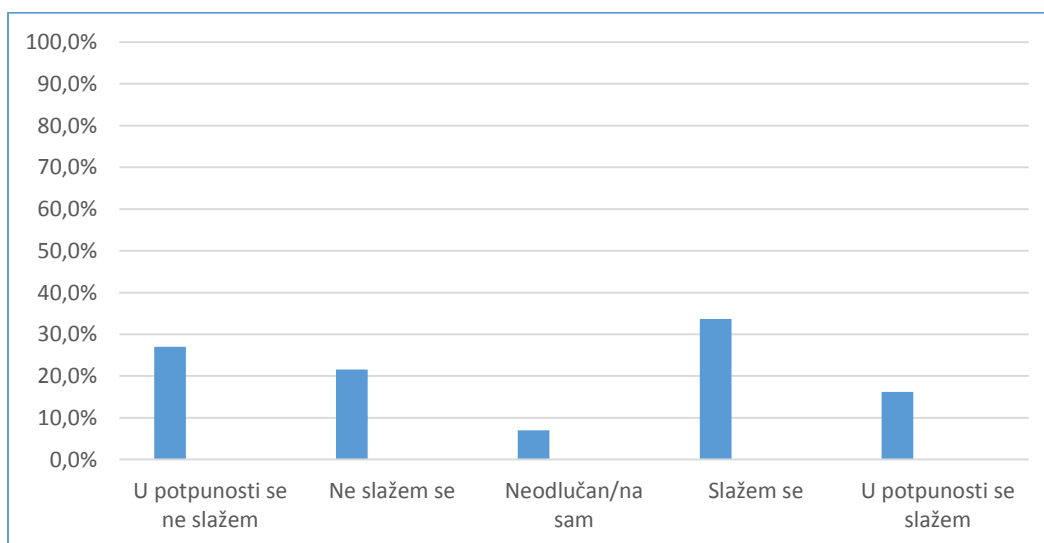
Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

Grafikon 8. Raspodjela odgovora na pitanje: Ne dozvoljavam da drugi utiču na moje mišljenje.

Nešto više od polovine učenika se slaže (u potpunosti se slažem i slažem se) sa tvrdnjom da ne dozvoljavaju da drugi utiču na njihovo mišljenje. Oko 7% je neodlučnih, a onih koji ne izražavaju slaganje s datom tvrdnjom oko 40%. Od 25 učenika iz nepotpunih porodica koji su učestvovali u istraživanju njih 16 nije saglasno sa datom tvrdnjom.

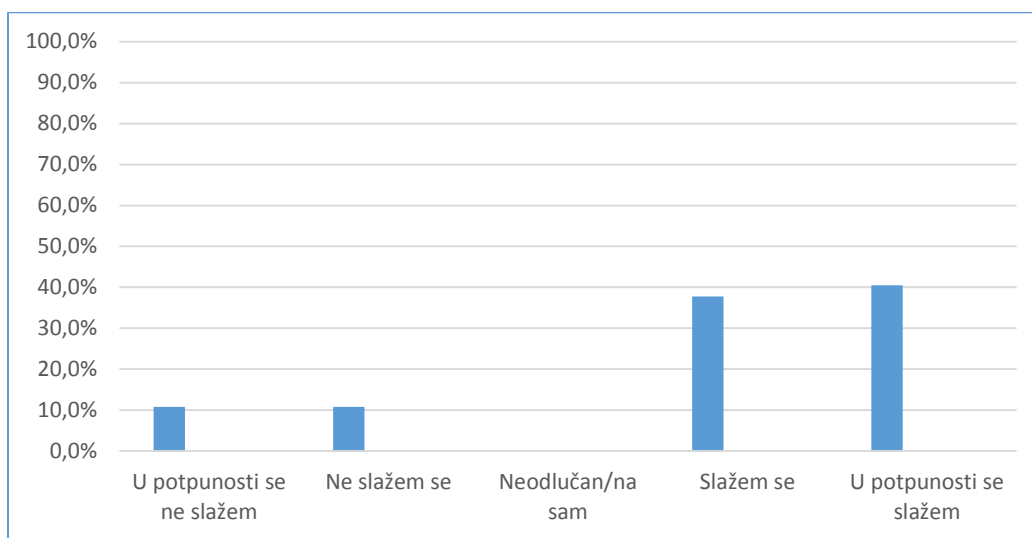
Grafikon 9. Raspodjela odgovora na pitanje: Ponekad se osjećam nesigurno.

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

Na pitanje o tome da li se ponekada osećaju nesigurno – oko 40% učenika tvrdi da nemaju osjećaj nesigurnosti. Sa druge strane, 44.5% ispitanika je saglasno da se ponekad osjeća nesigurno. Pet ispitanika je neodlučno po ovom pitanju. Svih 25 učenika iz nepotpunih porodica je saglasno sa ovom tvrdnjom.

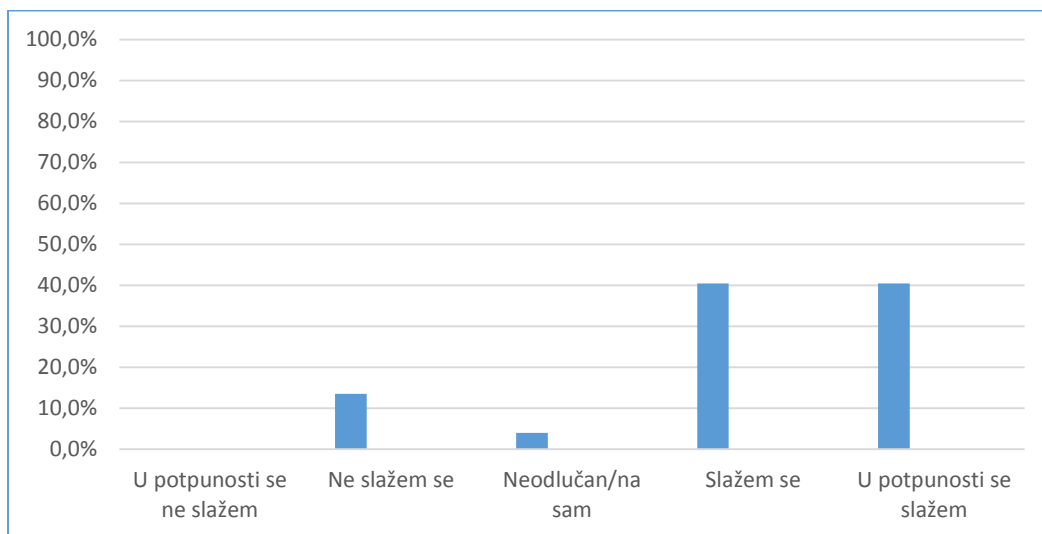
Grafikon 10. Raspodjela odgovora na pitanje: Volim da se družim sa svojim vršnjacima.

Većina učenika izražava slaganje sa tvrdnjom da voli da se družim sa vršnjacima – oko 78% (sumirane kategorije u potpunosti se slažem i slažem se). Šesnaest učenika nije izrazilo slaganje sa ovom tvrdnjom, od toga je njih 11 dio nepotpune porodice.

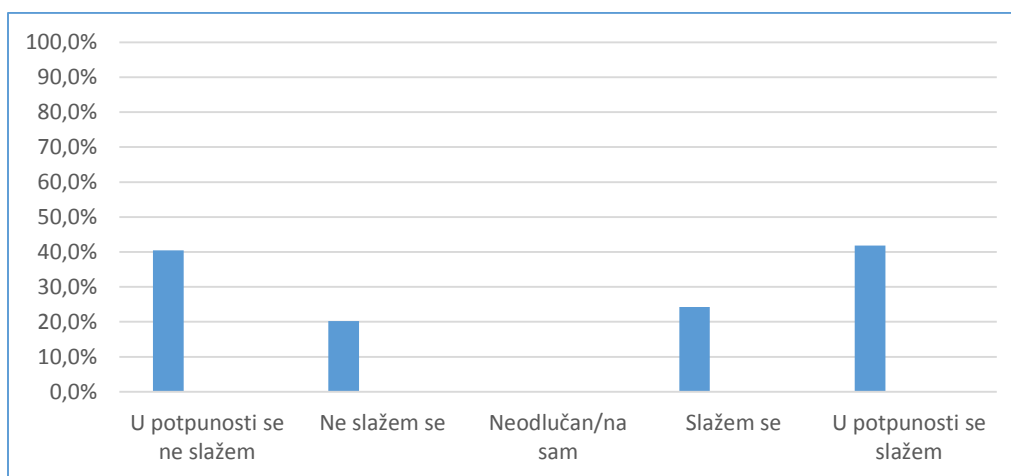
Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

Grafikon 11. Raspodjela odgovora na pitanje: Kad je drug/drugarica u nevolji, odmah ponudim pomoć.

Ispitanici se prevashodno slažu sa tvrdnjom da ponude pomoć prijatelju u nevolji – 81% (sumirane kategorije u potpunosti se slažem i slažem se). Oko 4% njih je neodlučno po ovom pitanju, dok je 10 učenika izrazilo neslaganje sa datom tvrdnjom. Pola ispitanika koji nijesu izrazili slaganje sa ovom tvrdnjom potiče iz nepotpunih porodica.

Grafikon 12. Raspodjela odgovora na pitanje: Kad sam nervozan/a, ponekad reagujem naglo i burno.

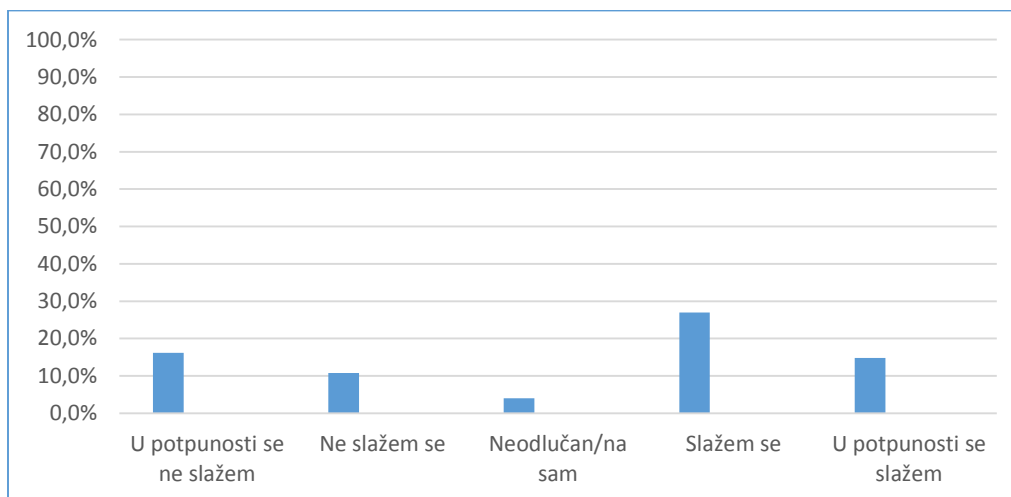

Na osnovu rezultata predstavljenih u Grafikonu 12, uočava se da oko 39% učenika reaguje naglo i burno kada su nervozni (sumirane kategorije odgovora slažem se i u potpunosti se slažem).

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

Od ukupnog broja ispitanika iz nepotpunih porodica, njih 84% je izrazilo slaganje sa ovom tvrdnjom. Sa druge strane, oko 60% njih se ne slaže sa tvrdnjom o burnom reagovanju.

Grafikon 13. Raspodjela odgovora na pitanje: Probleme rješavam razgovorom.

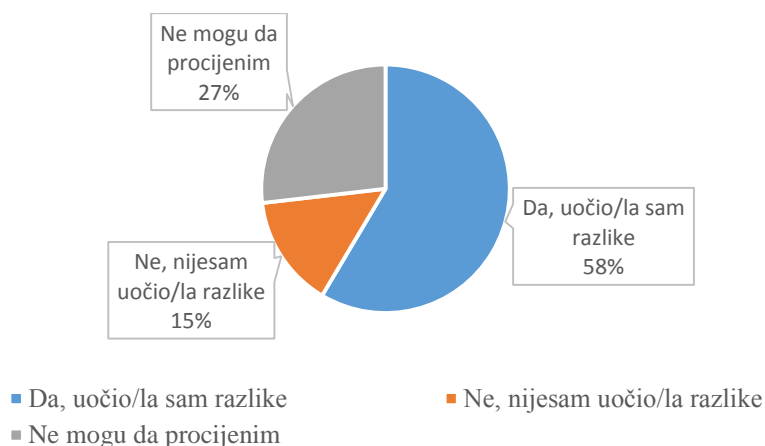
Ispitanici se prevashodno slažu sa tvrdnjom da probleme rješavaju razgovorom – 70% (sumirane kategorije slažem se i u potpunosti se slažem). Oko 4% njih je neodlučno po ovom pitanju. Od ukupnog broja ispitanika njih 27% je izrazilo neslaganje sa datom tvrdnjom (sumirane kategorije u potpunosti se ne slažem i ne slažem se). Od 25 učenika iz nepotpunih porodica koji su učestvovali u ispitivanju njih 16 je izrazilo neslaganje sa ovom tvrdnjom tj. navode da probleme ne rješavaju razgovorom pri čemu ostaje nepoznato koji je njihov način za rješavanje istih.

Prikaz rezultata istraživanja – upitnik za nastavnike

Upitnik kojim se željelo utvrditi da li postoje razlike u ponašanju između djece u zavisnosti od toga da li je njihova porodica potpuna ili nepotpuna popunio je 41 ispitanik, odnosno, nastavnik. Nastavnici su uglavnom upitnik popunjavali onlajn, ali bilo je i onih koji su na pitanja odgovarali na “papier-olovka” testu. Prije popunjavanja upitnika, ispitanicima je ukazano na to šta se podrazumijeva pod potpunom, a šta pod nepotpunom porodicom:

Uobičajeno je da pod potpunom porodicom podrazumijevamo zajednicu sastavljenu od oba roditelja (majka i otac) i djece. Iako smo svjesni da potpuna porodica ne mora uvijek biti funkcionalna i da na njenu funkcionalnost utiču brojni faktori nastojimo ispitati da li u praksi uočavamo izvjesne razlike u ponašanju djece iz potpunih i njihovih vršnjaka iz nepotpunih porodica.

Grafikon 3. Raspodjela odgovora nastavnika na pitanje: Da li ste Vi uočili razlike u ponašanju između djece iz potpunih i nepotpunih porodica?

Oko 60% ispitanika navodi da su uočili razlike u ponašanju djece iz potpunih i nepotpunih porodica, četvrtina ističe da ne mogu da procijene, dok oko 15% nastavnika nije uočilo razlike.

Od ukupno 58,5% ispitanika koji su uočili razlike među djecom, njih 95% je navelo obrazloženje. Od tog broja, 60% odgovora se odnosilo na djecu iz nepotpunih porodica, 17% na djecu iz potpunih porodica, jedan odgovor se ticao djece iz oba tipa porodica, dok 17% odgovora bilo uopšteno, odnosno, nedovoljno precizno.

Budući da su ispitanici mogli da navedu više od jedne karakteristike djece, iako je 14 ispitanika navelo karakteristike, ukupan broj odgovora iznosi 31. Odgovori su grupisani u kategorije, a u zagradi se nalazi broj ispitanika koji ih je naveo. Među odgovorima koji su se odnosili na

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

nepotpune porodice, dominiraju oni koji u kojima se ističe da su djeca iz nepotpunih porodica: nekomunikativna i povučena (25,8%); imaju manjak samopouzdanja (12,9%); nesigurna (9,6%); bojažljiva (6,4%); osetljivija (6,4%); razdražljivija (6,4%); željna pažnje (6,4%); odlikuju ih česte promjene raspoloženja; emotivnija su; hirovita; imaju više izostanaka; ispoljavaju nezadovoljstvo; neredovni su u radu; tihi su i zamišljeni (3,2%).

Odgovore smo grupisali u nekoliko kategorija, prema srodnim sadržajima:

- ✓ Djeca iz nepotpunih porodica nemaju toliko samopouzdanja, prilično su nesigurna i često ispoljavaju nezadovoljstvo na različite načine.
- ✓ Djeca iz nepotpunih porodica nijesu komunikativna, povlače se u sebe.
- ✓ Djeca iz nepotpunih porodica su pretežno povučena, nesigurna, bojažljiva.
- ✓ Imala sam učenike koji su iz nepotpunih porodica, djeca se ponašaju različito ili su hiroviti, nemirni... ili su povučeni, razdražljivi... zavisi od razloga nepotpunosti porodice.
- ✓ Nekada su djeca iz nepotpune porodice emotivnija i sklonija čestoj promjeni raspoloženja. Svakako im treba pokloniti mnogo pažnje.

Među odgovorima ispitanika koji se odnose na ponašanje djece iz potpunih porodica, premda je četvoro ispitanika navelo karakteristike djece, ukupan broj odgovora iznosi osam, jer su navodili više opisa. Osnovne karakteristike ove djece su: višak samopuzdanja (8); bolja koncentracija; bolje raspoloženje; ambiciozniji su; sigurniji; smireniji; redovno ispunjavaju đачke obaveze (1).

Evo tipičnih odgovora:

- ✓ Djeca iz potpunih porodica obično su samopouzdanija, imaju bolju koncentraciju i vedrijeg su raspoloženja.
- ✓ Djeca iz potpunih porodica su ambicioznija.
- ✓ Djeca iz potpunih porodica su sigurnija u sebe i redovno ispunjavaju đачke obaveze.

Jedan ispitanik je razliku u ponašanju djece iz različitih porodica opisao na sledeći način - "Osjeti se razlika u ponašanju. Kod neke djece to bude da se potpuno povuku u sebe, da su često zamišljena ili da prave probleme u školi, dok se kod djece iz potpune porodice osjeća neka sigurnost, smirenost."

Među uopštenim, nedovoljno preciznim odgovorima se nalaze sledeći:

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

- ✓ Ponašanje djece iz nepotpunih porodica se bitno razlikuje i lako uočava.
- ✓ Ponašanje, odnos prema sebi i drugima.
- ✓ Postoje razlike u ponašanju, načinu komunikacije i slično.
- ✓ Uočila sam razlike, ali ne znači nužno da je pravilo da su deca iz nepotpunih porodica uvijek ta koja su razmažena ili samoživa.

Šestoro ispitanika je istaklo da nisu uočili razlike u ponašanju djece iz potpunih i nepotpunih porodica. Od njih šestoro, dvoje je navelo obrazloženje:

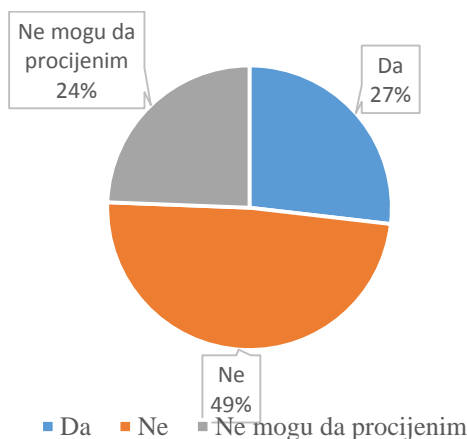
- ✓ Ako je roditelj odgovoran i posvećen djetetu ne mogu se uočiti razlike.
- ✓ Ponašanje djece isključivo zavisi od načina odgajanja djece i odnosa roditelja prema djeci.

Ukupno je 26,8% ispitanika odgovorilo da ne može da procijeni da li postoje razlike u ponašanju djece iz potpunih i nepotpunih porodica. Od tog broja, devetoro je navelo obrazloženje:

- ✓ Na osnovu mog iskustva ne mogu da procijenim. (2 odgovora)
- ✓ Ne mogu procijeniti jer ima i nepotpunih porodica koje odlično funkcionišu i obratno potpunih disfunkcionalnih porodica. Sve zavisi. (2 odgovora)
- ✓ Razlike među djecom su individualne. (2 odgovora)
- ✓ Zavisi od odgovornosti i posvećenosti samih roditelja. (2 odgovora)
- ✓ Pojam ponašanja je širok, stoga ovo pitanje nije jasno formulisano i teško je odgovoriti na njega. (1 odgovor)

Grafikon 4. Raspodjela odgovora ispitanika na pitanje: Da li smatrate da su djeca čija je porodica potpuna odgovornija prema školskim obavezama nego njihovi vršnjaci iz nepotpunih porodica?

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

Uvidom u Grafikon 4 uočava se da se polovina ispitanika ne slaže sa konstatacijom da su djeca čija je porodica potpuna odgovornija prema školskim obavezama nego njihovi vršnjaci iz nepotpunih porodica. Podjednak broj njih – oko četvrtine se slaže ili navodi da ne može da procijeni.

Od ukupno 26,8% ispitanika koji su potvrdno odgovorili na ovo pitanje, svi su naveli obrazloženje svog stava. Neki od tipičnih odgovora ukazuju na doprinos porodičnog okruženja većem angažovanju i odnosu djeteta prema školskim obavezama:

- ✓ Djeca iz potpunih porodica su obično odgovornija jer oba roditelja daju doprinos njihovom napredovanju;
- ✓ Djeca iz potpunih porodica su više motivisana i odgovorniji su od djece iz nepotpunih porodica;
- ✓ Djeca iz potpunih porodica redovno rade domaće zadatke, dok ih djeca iz nepotpunih porodica redovno zaboravljaju;
- ✓ Pažnja djece i odgovornost na višem nivou;
- ✓ Smatram da jesu.
- ✓ Porodično okruženje u velikoj mjeri utiče na odgovornost djece.
- ✓ Roditelji podstiču djecu da budu odgovorni i da redovno rade domaće zadatke;
- ✓ Djeca čija je porodica potpuna su uglavnom uspješnija u školi.

Pojedini odgovori (3), iako su potvrdni, relativizuju tezu da je uspešnost djece povezana sa potpunim porodičnim okruženjem:

- ✓ Ima odgovorne djece koja su iz nepotpunih porodica, a opet i onih koji su manje odgovorni, naročito u slučaju razvoda roditelja, kada djeca većinom koriste situacije ili se povuku zbog problema nastalih u porodici;

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

- ✓ Izvršavaju iste obaveze, bez smetnji;
- ✓ Nekad ima izuzetaka.

Dva odgovora ukazuju na to da je u nepotpunim porodicama roditelj popustljiviji prema djeci ili se u školi njima „gleda kroz prste“:

- ✓ Pa u nepotpunim porodicama roditelj ne stiže uvijek da kontroliše djecu, takav roditelj bude popustljiviji.
- ✓ Jedinstven stav oba roditelja pozitivno djeluje na odnos djeteta prema školskim obavezama, dok se djeci iz nepotpunih porodica često popušta, kako školske obaveze ne bi bile dodatni pritisak na njih.

Od ukupno 48,7% ispitanika koji su odrično odgovorili na ovo pitanje, njih 85% je obrazložilo svoj stav. Četvoro ispitanika je istaklo da ne mora da znači da su djeca iz potpunih porodica odgovornija od svojih vršnjaka iz nepotpunih porodica. Po troje ispitanika je istaklo da ako je roditelj odgovoran, preneće to i na djecu; da je odgovornost individualna kategorija; da su često djeca iz nepotpunih porodica odgovornija, jer se ne oslanjaju na pomoć više članova porodice. Dvoje ispitanika je istaklo da odgovornost zavisi od mnogih drugih faktora, a ne samo od toga da li je porodica potpuna ili ne. Po jedan ispitanik je istakao da djeca iz potpune porodice to koriste najčešće u negativnom smislu, da odgovornost ne zavisi od toga da li je porodica potpuna ili ne, već od vaspitanja.

Odgovori koji ilustruju navedeno su sljedeći:

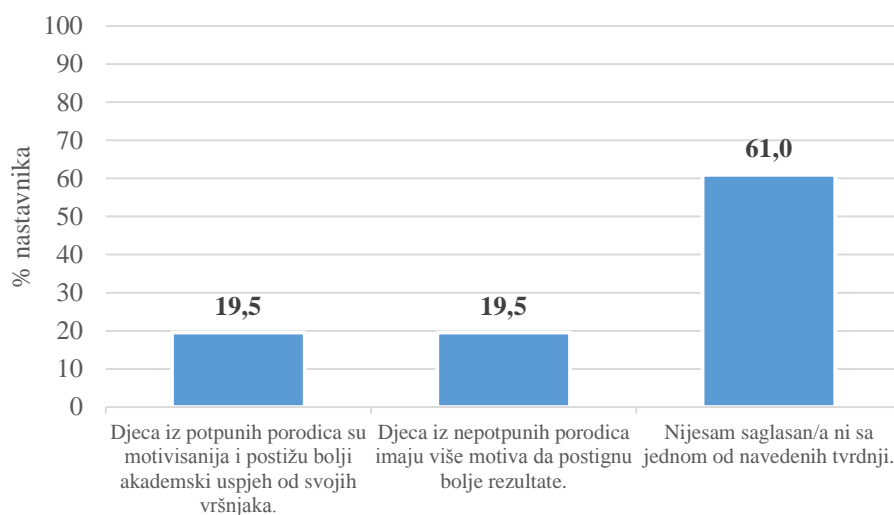
- ✓ Ako je roditelj koji se bavi djecom odgovoran i djeca će biti bez obzira je li potpuna ili nepotpuna porodica.
- ✓ Ne, odgovornost je individualna kategorija na kojoj se radi, pa se ne može mjeriti da li dijete dolazi iz potpune i nepotpune porodice.
- ✓ Mislim da dijete iz nepotpune porodice može da bude jednako odgovorno kao i dijete iz potpune. Dijete koje je radoznalo i koje želi da istražuje, da usvaja nova znanja.
- ✓ Vrlo često se dešava da su djeca iz potpunih porodica manje odgovorna upravo zato što se oslanjaju na pomoć više članova porodice.

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

Da ne može da procijeni navelo je 10 ispitanika, a njih sedmero je svoj stav obrazložilo:

- ✓ Mislim da se to ne može uporediti. Može i ne mora da bude (2 odgovora)
- ✓ Bilo je slučajeva gdje djeca koja dolaze iz nepotpunih porodica svoje obaveze završavaju odgovorno, a bilo je i slučajeva gdje su krajnje neodgovorni.
- ✓ Obično su roditelji uzori djeci, mada nekada i ne baš dobri.
- ✓ Pa neka jesu, a neka i ne baš, tako da to baš ne mogu da procijenim.
- ✓ Sve zavisi od djeteta koliko je motivisano.
- ✓ Zavisi od ambicija roditelja. Uobičajeno je da je jedan roditelj posvećen učenju i školarcu.

Grafikon 5. Raspodjela odgovora ispitanika na pitanje: Oslanjajući se na Vaše dosadašnje iskustvo, zaokružite tvrdnju sa kojom ste saglasni.

Oko 60% ispitanika nisu saglasni ni sa jednom od navedenih tvrdnji, dok podjednak broj njih – svaki peti zastupa stav da su djeca iz potpunih porodica motivisanija i postižu bolji akademski uspeh od svojih vršnjaka, odnosno, da djeca iz nepotpunih porodica imaju više motiva da postignu bolje rezultate. Može se zaključiti da je mišljenje ispitanika u pogledu obrazovnih aspiracija učenika uzevši u obzir strukturu porodice iz koje dolaze veoma polarizovano.

Od ukupno osam nastavnika koji su odgovorili da su djeca iz potpunih porodica motivisanija i postižu bolji akademski uspeh od svojih vršnjaka, četvero je navelo da imaju više podrške:

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

- ✓ Često postižu bolji rezultat jer imaju više podrške, ispunjeniji su, zadovoljniji;
- ✓ Imaju veću podršku od oba roditelja pa je samim tim i njihova motivacija jača;
- ✓ Podrška porodice im znači i roditelji ih bodre i motivišu;
- ✓ Imaju više podrške.

Ostali odgovori ukazuju na faktore iz porodičnog okruženja koji se pozitivno odražavaju na postignuća učenika - Dijete koje raste u pozitivnom okruženju, uz nesebičnu ljubav oba roditelja je zadovoljno i srećno, a samim tim i motivisano da postiže dobre rezultate; Takva djeca obično osjećaju sigurnost i stabilnost od svojih porodica pa se to nekad i prezentuje kroz njihove rezultate.

Od osmoro ispitanika koji su naveli da djeca iz nepotpunih porodica imaju više motiva da postignu bolje rezultate, sedmoro je navelo obrazloženje. Jedan ispitanik se pozvao na lično iskustvo – „I ja dolazim iz nepotpune porodice i uvijek sam imala više motiva od drugara koji su iz potpune porodice“. Među preostalim odgovorima, tri se odnose na potrebu djece iz nepotpunih porodica da se istaknu i dokažu – „Željni su dokazivanja i imaju potrebu da budu pohvaljeni.“ Takođe, ukazano je na potrebu da se oduže jednom roditelju za ljubav i pažnju koju im poklanja – „Sam nedostatak jednog roditelja je veća motivacija da dokažu da ipak mogu postići dobre rezultate i svjesni su da bi trebalo da pokažu i uzvrate jednom roditelju njegovu žrtvu i trud da ih izvede na pravi put“. Jedan ispitanik je svoj stav elaborirao na sledeći način – “Možda su djeca iz potpunih porodica okružena sa mnogo više ljubavi, ali smatram da dijete iz nepotpune porodice može takođe mnogo da postigne, naravno podrška je uvijek potrebna i to treba prepoznati. Takođe i oni trebaju svu moguću pažnju i ljubav.”

Najveći broj ispitanika – njih 61% nije saglasan/a ni sa jednom od navedenih tvrdnji, od čega je 20 ispitanika obrazložilo stav, a njih četvoro je ponovilo da nije saglasno. Od preostalih 16 odgovora, ispitanici ukazuju na činjenicu da je sve individualno, da se ne može generalizovati, svako dijete je jedinstveno, da uspeh zavisi kako od interesovanja djeteta, tako i od mnoštva drugih faktora, da je važna funkcionalnost i sklad porodice, a ne činjenica da li je porodica potpuna ili nije.

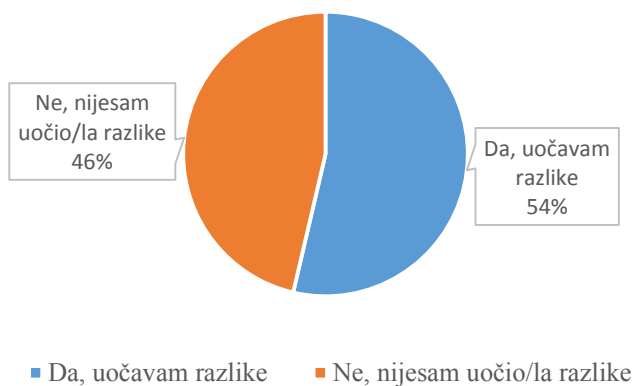
Slijede odgovori koji na najbolji način reprezentuju stavove nastavnika:

- ✓ Bilo kakvo generalizovanje je neprihvatljivo.
- ✓ Ne bih bila tako isključiva.
- ✓ Ne dovodim u vezu strukturu porodice s motivacijom i rezultatima.

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

- ✓ Nekom djetetu je motiv da tešku situaciju prebrodi tako što će doprineti porodici svojim akademskim uspehom, a neko ga koristi da izbegne obaveze. Individualno je.
- ✓ Svako dete je jedinstvena individua, a motivisanost za akademskim uspehom je uslovljena sa više različitih faktora.
- ✓ Važna je funkcionalnost porodice i sklad a ne da li je potpuna ili nepotpuna.

Grafikon 6. Raspodjela odgovora ispitanika na pitanje: Da li uočavate razike u pogledu posvećenosti roditelja djeci u potpunim i nepotpunim porodicama? Ako je Vaš odgovor pozitivan, obrazložite.

Mišljenje ispitanika o posvećenosti roditelja djeci u potpunim i nepotpunim porodicama se prilično razlikuje. Naime, 53.7% ispitanika navodi da uočava razlike u nivou posvećenosti, dok 46.3% nastavnika ističe da nisu uočili razlike.

Od ukupno 22 nastavnika koji su istakli da uočavaju razlike, njih 20 je obrazložilo svoj stav. Od tog broja, osam odgovora je neodređeno, nije jasno eksplicirano na koji tip porodice se odnose. Imaju više vremena da se posvete pravim potrebama djece;

- ✓ Manje su posvećeni;
- ✓ Obično jedan roditelj više vodi računa, a drugi je manje zainteresovan;
- ✓ Više su posvećeni;
- ✓ Roditelji su odgovorniji, zainteresovani su za napredak njihove djece;

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

- ✓ Roditelji zbog poslovnih obaveza nekada nijesu u mogućnosti da se u potpunosti posvete djetetu, a to se odražava na učenje i ponašanje;
- ✓ Stepen posvećenosti roditelja zavisi od mnogih faktora
- ✓ Sve zavisi kakvi su roditelji.

Među odgovorima koji favorizuju potpune porodice argumentacija se prije svega odnosi na dijeljenje tereta roditeljstva, to da pružaju više podrške učenju i radu svoje djece. Sa druge strane, apostrofira se postojanje problema i materijalnih teškoća u nepotpunim porodicama, koje dovode do toga da fokus ne bude na djeci, već na zbrinjavanju.

Slijedi prikaz odgovora ispitanika koji smatraju da su roditelji u potpunim porodicama posvećeniji djeci:

- ✓ Lakše je kad oba roditelja podijele teret odrastanja djeteta.
- ✓ Ne mora da znači, ali u većini slučajeva roditelji u potpunim porodicama su posvećeniji, pomažu djeci u radu, u učenju.
- ✓ Više je djece iz potpunih porodica i njima posvećenih roditelja, ali procentualno nisam tako sigurna u prethodni odgovor.
- ✓ Više pažnje dobijaju djeca u potpunim porodicama. Djeca iz nepotpunih porodica često budu zanemarena.
- ✓ Obično roditelji iz nepotpunih porodica imaju previše obaveza, da obezbijede porodici uslove za život. Tad zanemare malo djecu.
- ✓ U nepotpunim porodicama roditelji su usmjereni na neke druge životne probleme.

Nastavnici koji smatraju da roditelji iz nepotpunih porodica više pažnje posvećuju djeci, svoj stav obrazlažu time da na taj način roditelj pokušava da nadomjesti odsustvo drugog roditelja:

- ✓ Pojedini roditelji se trude da nadomjeste odsustvo drugog roditelja;
- ✓ Roditelj iz nepotpune porodice ulaže dupli napor da izvede dete na pravi put;
- ✓ Roditelji iz nepotpunih porodica pokušavaju da nadomjeste pažnju oba roditelja, više brinu, više se zalažu da ublaže tu vrstu nedostatka. Angažovaniji su, više se interesuju o radu djeteta
- ✓ Sve zavisi od tipa roditelja.
- ✓ Roditelji iz nepotpunih porodica se više trude i zalažu.

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

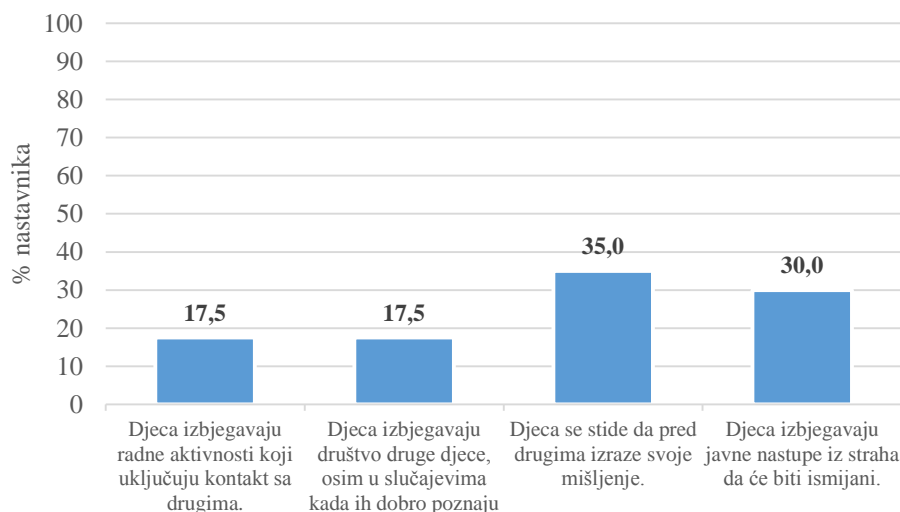
Da stepen posvećenosti roditelja ne zavisi isključivo od strukture porodice, svjedoči i sljedeći odgovor: “U nepotpunoj porodici je za očekivati da je jedan roditelj, sa kojim dijete ne živi, manje prisutan u životu tog djeteta, ali to ne mora da znači da je u svim slučajevima tako. Dešava se i da u potpunoj porodici jedan od roditelja zanemaruje svoje dijete”.

Od 19 nastavnika koji su istakli da nisu uočili razlike, njih sedmoro je navelo obrazloženje. Od tog broja, dvoje je ponovilo da nije uočilo razlike, bez objašnjenja. Ostali odgovori upućuju na zaključak da postoje posvećeni i neposvećeni roditelji, nezavisno od toga da li je porodica potpuna ili ne.

Sledi prikaz odgovora ispitanika:

- ✓ Postoje posvećeni i manje posvećeni roditelji u oba slučaja.
- ✓ Roditelj ili je posvećen ili nije, ne zavisi od porodične strukture.
- ✓ Roditelj je roditelj.
- ✓ Roditelji su ili odgovorni ili ne, ili posvećeni ili ne. To ne zavisi od toga da li je porodica potpuna ili nepotpuna.
- ✓ U nekim slučajevima, roditelji iz nepotpunih porodica su posvećeniji.

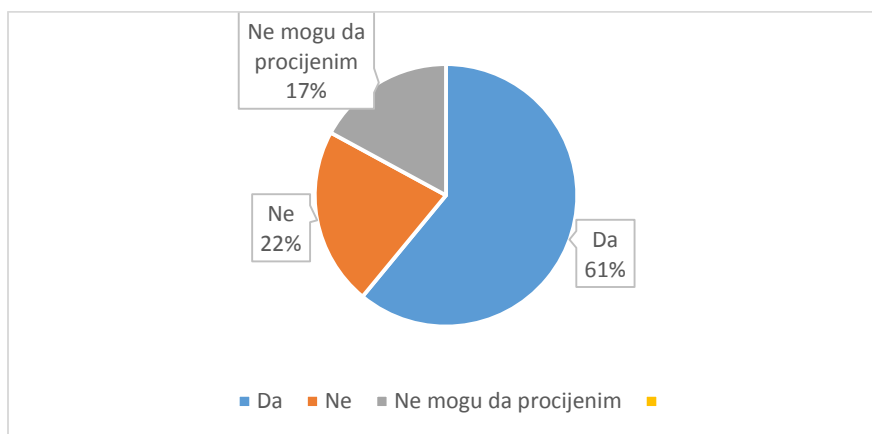
Grafikon 7. Raspodjela odgovora ispitanika na pitanje: Kako se manifestovalo asocijalno ponašanje kod djece čiji ste bili nastavnici? (možete zaokružiti više ponuđenih odgovora)

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

Trećina nastavnika ističe da se asocijalno ponašanje učenika manifestovalo kroz stid djece da pred drugim učenicima izraze svoje mišljenje, 30% njih kroz izbjegavanje javnih nastupa iz straha da će biti ismijani, dok podjednak broj nastavnika (17.5%) navodi sljedeće razloge: djeca izbjegavaju aktivnosti koje uključuju kontakt sa drugima i izbjegavaju društvo druge djece, osim u slučajevima kada ih dobro poznaju.

Grafikon 8. Raspodjela odgovora ispitanika na pitanje: Po Vašoj procjeni, da li su djeca čije su porodice nepotpune sklonije nekim neadekvatnim ponašajnim postupcima u socijalnim relacijama sa vršnjacima i odraslima? Objasnite.

Mišljenje ispitanika po pitanju adekvatnosti ponašanja učenika iz nepotpunih porodica u socijalnim relacijama je prilično podijeljeno. Naime, 61% njih smatra da su djeca iz nepotpunih porodica sklonija neadekvatnim ponašajnim postupcima u socijalnim relacijama sa vršnjacima i odraslima, 22% smatra da to nije slučaj, dok 17% navodi da ne može da procijeni.

Svoje obrazloženje u prilog tvrdnji da su djeca čije su porodice nepotpune sklonije nekim neadekvatnim ponašajnim postupcima iznijelo je 12 ispitanika. Četoro je navelo da djeca iz nepotpunih porodica pokazuju manjak tolerancije prema drugima i stoga lakše budu isprovocirana, po troje ispitanika je navelo da djeca takvim ponašanjem žele da privuku pažnju, odnosno da su stidljiva i povučena, pa se ustručavaju da iznesu svoje mišljenje, dok je dvoje ispitanika kao objašnjenje navelo nedostatak autoriteta i odsustvo nadzora.

Slijedi ilustracija nekih odgovora:

- ✓ Da, uglavnom lakše nasijedaju na “provokacije” vršnjaka jer su nesigurni i labilniji.
- ✓ Uglavnom su na pogrešan način željeli da skrenu pažnju na sebe.
- ✓ Nezadovoljstvo koje nose u sebi ispoljavaju kroz netolerantan odnos prema drugarima.

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

- ✓ Osjećaju potpunu slobodu u tom smislu, ne postoje barijere koje treba roditelj da postavi, a i nekad se osjete zapostavljeno pa na taj način pokušavaju da nešto promijene.
- ✓ Primijetila sam kako djeca iz nepotpunih porodica nerijetko imaju izvesne teškoće u ostvarivanju konstruktivne interakcije sa vršnjacima.

Desetoro ispitanika je obrazložilo svoj stav da ne smatra kako su djeca čije su porodice nepotpune sklonije neadekvatnim ponašajnim postupcima, uglavnom su mišljenja da sve zavisi od vaspitanja i porodice, a ne od toga je li porodica potpuna ili nije.

U nastavku je nekoliko odgovora:

- ✓ Djeca osnovno ponašanje nose iz porodice koje može da bude dobro ili loše.
- ✓ Ne mora da bude tako, dosta zavisi od usmjeravanja i porodice i okoline. Djetetu iz nepotpune porodice treba pružiti bezuslovnu podršku, da bi se oslobodilo i otvorilo.
- ✓ Nekoliko učenika je izgubilo roditelja u toku školovanja, čime je njihova porodica postala nepotpuna, a to nije uticalo na njihov školski uspjeh ni interakciju sa vršnjacima.

Najzad, osmoro ispitanika je pružilo obrazloženje svog stava po ovom pitanju, a to je da ne mogu da procijene da li su djeca čije su porodice nepotpune sklonije nekim neadekvatnim ponašajnim postupcima. Ispitanici uglavnom navode da je više faktora koji utiču na ponašanje djeteta, što se vidi u sledećim ilustracijama njihovih odgovora:

- ✓ Na ovom uzrastu, do 10 godina, neadekvatno ponašanje ne povezujem sa nepotpunom porodicom.
- ✓ Ne mogu da procijenim i na to utiče još faktora.
- ✓ Postoje djeca iz potpunih porodica koja imaju problema u ponašanju i prihvatanju društvenih normi.
- ✓ Nije uvijek dokazano u praksi.

Da li možete dovesti u vezu agresivno ponašanje sa strukturom porodice kojoj dijete pripada? Odgovor potkrijepite primjerom.

Na ovo pitanje je odgovorilo 92,6% ispitanika. Najveći broj (njih 12) je izjavio da dovodi u vezu agresivno ponašanje sa strukturom porodice, ali agresivno ponašanje zavisi od više faktora (samim tim nisu naveli primer), dok je petoro ispitanika iznijelo stav da donekle postoji veza:

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

(“Tu nema pravila”; “Donekle može, mada zavisi od više faktora, ne samo od strukture”; “Može, a i ne mora da ima veze - u potpunim i nepotpunim porodicama deca koja su prisustvovala nasilju mogu preslikati takav obrazac ponašanja u kontaktima sa vršnjacima”).

Osmoro ispitanika smatra da ukoliko ima agresije i nasilja u porodici, onda će dijete preuzeti taj model ponašanja. Slijede njihovi odgovori:

- ✓ Djeca koja svakodnevno gledaju nasilje u svojoj porodici, sklonija su da u budućnosti budu nasilni.
- ✓ Agresivno ponašanje kod djece uglavnom dovodim u vezu sa agresivnim ponašanjem kojem je dijete bilo izloženo u porodici ili neposrednom okruženju, ili nastalo pod uticajem medija, društvenih mreža, igrice i sl.
- ✓ Agresivni roditelji, agresivna djeca.
- ✓ Dijete koje svakodnevno gleda agresivno ponašanje u porodici može da usvoji takav obrazac i primeni ga među vršnjacima.

Sa druge strane, sedmoro ispitanika zastupa stav da je osnovni motiv ispoljavanja agresivnosti privlačenje pažnje roditelja, jer se dijete osjeća zapostavljeno.

U nastavku su neki od odgovora:

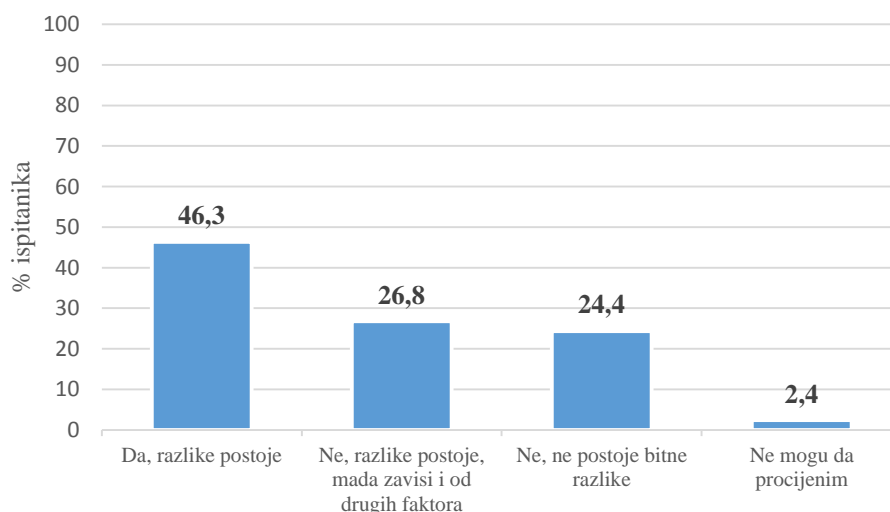
- ✓ Nekada roditelj od količine svojih obaveza, ne primjeti da je potreban svom djetetu i možda ta „nezainteresovanost“ može dovesti do agresivnog ponašanja, a i kada nedostaje član porodice može izazvati neku vrstu agresije kod djeteta.
- ✓ Dijete kome roditelji ne posvećuju dovoljno pažnje znaju biti agresivna prema drugoj djeci, a često žrtve budu djeca koja izbjegavaju njihovo društvo.
- ✓ Dijete iz nepotpune porodice, veoma često pristupa agresivnom ponašanju kako bi skrenulo pažnju na sebe.
- ✓ Dijete je u stanju da uradi veoma opasne stvari da bi privuklo pažnju roditelja.

Šestoro ispitanika smatra da porodična atmosfera oblikuje ponašanje djeteta i da su roditelji primjer djeci, što se vidi kroz sljedeće odgovore:

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

- ✓ Porodična atmosfera doprinosi načinu ponašanja djeteta, jer su djeca ogledalo svojih roditelja ili staratelja.
- ✓ Porodica je osnova razvoja lijepog ponašanja djece.
- ✓ Roditelji su primjer svojoj djeci.
- ✓ Svako dijete manifestuje ponašanje koje se prikazuje u njegovoj porodici, s toga od strukture porodice zavisi uglavnom ponašanje djeteta.

Grafikon 9. Raspodjela odgovora ispitanika na pitanje: Da li ste uočili razlike u pogledu nivoa samopouzdanja između djece iz potpunih i nepotpunih porodica?

Približno 50% ispitanika je uočilo razlike u pogledu nivoa samopouzdanja između djece iz potpunih i nepotpunih porodica, 26.8% je odgovorilo - ne, razlike postoje, mada zavisi i od drugih faktora, 24.4% - ne, ne postoje bitne razlike, dok 2.4% ispitanika tvrdi da ne može da proceni.

Ukupno je 16 ispitanika obrazložilo svoj stav da postoje razlike u pogledu samopouzdanja. Oni smatraju da su djeca iz nepotpunih porodica nesigurnija i osetljivija, dok ona koja potiču iz potpunih porodica imaju više samopouzdanja, smirenija su i sigurnija u sebe.

Evo nekih odgovora ispitanika:

- ✓ Djeca iz nepotpunih porodica imaju manjak samopouzdanja.
- ✓ Djeca iz potpunih porodica imaju bolju podršku jer odrastaju u harmoničnom porodičnom okruženju.

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

- ✓ Kao što rekoš djeca su sigurnija, smirenija, puna samopouzdanja, rasterećena su što se tiče nekih briga, svu pažnju od roditelja dobijaju.
- ✓ Možda je nekada dijete iz nepotpune porodice nesigurnije i stidljivije u odnosu na dijete iz potpune porodice, ali pomoć i podrška u bilo kojem vidu može donijeti napredak i pozitivne rezultate.
- ✓ Uglavnom su djeca povučenija, stidljivija.

Osmoro ispitanika je obrazložilo svoj stav da razlike postoje, ali zavise od drugih faktora:

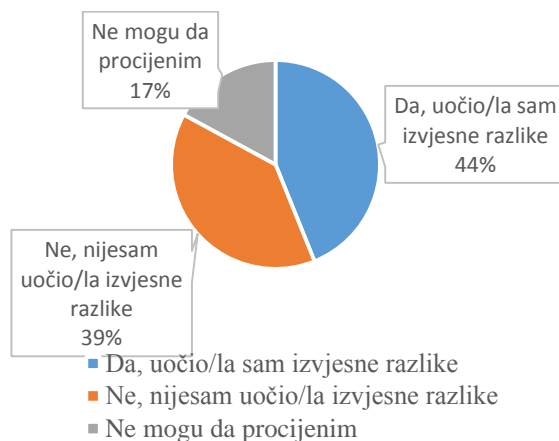
- ✓ Može postojati manjak samopouzdanja prouzrokovan stavom društva prema nepotpunim porodicama.
- ✓ Od drugih faktora zavisi – roditelja, vaspitanja, karaktera djeteta...
- ✓ Samopouzdanje se podstiče na razne načine: pohvalom, kroz igru, nastupe...
- ✓ Zavisi od ličnosti osobe koja prati proces vaspitanja i odrastanja individue.

Da bitne razlike ne postoje obrazložilo je osmoro ispitanika, slijede ilustracije nekih odgovora:

- ✓ Mislim da je samopouzdanje individualno i ne zavisi od toga da li je porodica potpuna.
- ✓ Djeca su djeca
- ✓ Ne povezujem samopouzdanje djece sa porodičnom strukturom.

Grafikon 10. Raspodjela odgovora ispitanika na pitanje: Prema Vašem dosadašnjem iskustvu i procjeni, da li postoje razlike između djece iz potpunih i nepotpunih porodica u pogledu nivoa odlučnosti i inicijativnosti? Ako je Vaš odgovor pozitivan, obrazložite.

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

Uvidom u Grafikon 10 može se konstatovati da oko 44% nastavnika tvrdi da je, prema dosadašnjem iskustvu i procjeni, uočilo razlike između djece iz potpunih i nepotpunih porodica u pogledu nivoa odlučnosti i inicijativnosti, nešto manji broj – 39% nije uočilo razlike, dok 17% ispitanika ne može da proceni.

Ukupno je 14 ispitanika obrazložilo svoj stav da uočava razlike između djece iz potpunih i nepotpunih porodica u pogledu nivoa odlučnosti i inicijativnosti. Osmoro ispitanika smatra da se djeca iz nepotpunih porodica više plaše neuspjeha, imaju manje samopouzdanja, pa su samim tim i manje odlučna i sklona tome da preuzimaju inicijativu:

- ✓ Stide se da pokrenu priču, da nešto odrade, plaše se neuspjeha.
- ✓ Upravo zbog te stidljivosti, dijete nije aktivno i ne preuzima inicijativu, iako je jednako inteligentno kao dijete iz potpune porodice.
- ✓ Pretežno su neodlučni.

Petoro ispitanika navodi da su djeca iz potpunih porodica odlučnija, da češće preuzimaju inicijativu:

- ✓ Djeca iz potpunih porodica su inicijatori i po pravilu im je malo vremena potrebno da donesu neke odluke.
- ✓ Djeca iz potpunih porodica su sigurnija u sebe, a samim tim odlučnija i spremnija da preuzmu inicijativu. Osjećaj porodične ljubavi i podrške im daje podsticaj da istraju u svojim željama
- ✓ Uglavnom imaju zdraviju podlogu za odrastanje pa samim tim i odlučnost i inicijativnost su osnaženije.

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

Jedan ispitanik smatra da su djeca iz nepotpunih porodica odlučnija.

Ukupno je jedanaestoro ispitanika obrazložilo stav da ne postoje razlike između djece iz potpunih i nepotpunih porodica u pogledu nivoa odlučnosti i inicijativnosti, smatrajući da to zavisi od djeteta, a ne od strukture porodice:

- ✓ Moje iskustvo je takvo da ne postoje razlike.
- ✓ Odlučnost i inicijativnost se mogu podsticati nezavisno od toga da li je porodica potpuna ili ne.
- ✓ Zavisi od samoga djeteta.

Ukoliko procjenjujete da djeca iz nepotpunih porodica imaju više prepreka i poteškoća u adaptaciji na socijalna pravila, šta mislite šta treba preduzeti sistemski?

Na ovo pitanje je dogovorilo 33 ispitanika, od čega šestoro smatra da nema razlike između djece iz potpunih i nepotpunih porodica u pogledu prepreka i poteškoća u adaptaciji na socijalna pravila:

- ✓ Nisam saglasna u vezi sa procjenom navedenog.
- ✓ Mislim da nema razlike gdje je zdrava porodica.
- ✓ Smatram da nema razlike ako su roditelji posvećeni i imaju zdrav odnos.
- ✓ Smatram da nemaju poteškoća u adaptaciji na socijalna pravila.

Dvanaest ispitanika dijeli mišljenje da je djeci iz nepotpunih porodica potrebno pružiti dodatnu podršku, osnažiti ih kroz različite aktivnosti, raditi sa njima na razvoju samopouzdanja, ali i organizovati savjetovalište za roditelje i čitavu porodicu.

Slijede tipični odgovori:

- ✓ Bodriti ih da i oni mogu sve što i druga djeca iz potpunih porodica.
- ✓ Da, mnogo više prepreka imaju. I treba im neki vid podrške.
- ✓ Organizovati psihološka savjetovanja za roditelje, kako bi uz pomoć stručnih lica pokušali da stvore povoljan ambijent za vaspitanje i podizanje djeteta.
- ✓ Potreban je kontinuiran rad sa djetetom i roditeljem (starateljem) kroz česte razgovore, radionice, seminare...

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

- ✓ Smatram da ta djeca trebaju ogromnu podršku društva, motivisati ih svakako na više načina, uključiti ih u razne aktivnosti, nastavne i vannastavne upravo zbog socijalizacije i većeg samopouzdanja, dati im na značaju, svakako.
- ✓ Potrebno im je više druženja sa vršnjacima, ulivati im samopouzdanje.

Jedanaest ispitanika navodi da je potrebna veća podrška škole, psihološko-pedagoške službe, ali i nadležnih institucija. Smatraju da škola treba da pokaže dodatno razumijevanje za djecu iz nepotpunih porodica kako bi se osjećala sigurnije i razvila samopouzdanje.

U nastavku su navedeni neki odgovori ispitanika:

- ✓ Poboľjšati saradnju škole sa oba roditelja ukoliko je to moguće.
- ✓ Razgovor sa starateljima i veća angažovanost PP službe koja treba više pažnje da pruži ovoj djeci.
- ✓ Toj djeci zaposleni u školi treba da posvete više pažnje.
- ✓ Treba im pokloniti više pažnje, razumevanja i biti tolerantniji, ali naravno ne popustljiv kao učitelj.
- ✓ Više pažnje posvetiti socijalizaciji, uključiti PP službu, timski rad u odjeljenju, razgovarati i biti otvoren u rešavanju problema ukoliko se pojave, česta i otvorena saradnja sa roditeljima, projekti koji će djeci dati mogućnost da razvijaju samopouzdanje, stvoriti pozitivnu, aktivnu i prijatnu atmosferu u odjeljenju.

Dvoje ispitanika smatra da djecu iz nepotpunih porodica ne treba stigmatizovati:

- ✓ Za početak, treba ukinuti ovu terminološku diskriminaciju u kojoj porodice dijelimo na potpune i nepotpune.
- ✓ Najvažnije je ne obilježavati dijete shodno porodici iz koje potiče i ostvariti prema svakom djetetu individualan pristup. Poteškoće u adaptaciji mogu postojati bez obzira na strukturu porodice.

Najzad, dvoje ispitanika ima stav da se ovom temom treba više baviti na nivou društva, u celini gledano, kao i voditi računa o porodici kao osnovnoj ćeliji društva.

ZAKLJUČAK

Porodica je bila i ostala prva i najvažnija škola života u kojoj dijete stiče prva znanja, veštine i navike. Na njoj je velika odgovornost kada je u pitanju dijete. Čak i kada su odnosi u porodici loši, ona je i tada veoma moćna i jedna od najsnažnijih vaspitnih sredina. U njoj dijete razvija svoju ličnost i ona ima gotovo presudan uticaj na dijete. Što je dijete mlađe, uticaj roditelja je veći. Sa njegovim odrastanjem uticaj i zavisnost od porodice se smanjuje, ali njen uticaj ipak nikada ne prestaje (Ilić, 2010). Porodica je kompleksna, čine je različiti pojedinci i na njenu funkcionalnost utiču brojni faktori. Stoga je teško ispitati njenu funkcionalnost u čemu se i ogleda ograničenje ovog istraživanja. Oslanjajući se na teorijski dio rada, dosadašnja istraživanja u ovoj oblasti, kao i empirijskom dijelu rada donosimo sljedeće zaključke:

- U pojedinim istraživanjima se naglašava da je značajno da roditelji djeci pruže pomoć prilikom izrade domaćih zadataka. Takođe, značajno je da roditelji imaju pozitivne stavove prema školskim obavezama njihove djece (Šimić-Šašić, Klarin i Proroković, 2011). Evidentno je da jedan roditelj ima objektivno manje mogućnosti da pruži pomoć djetetu i da ga podstiče na aktivnost. Analizom odgovora učenika i nastavnika, na uzorku od 115 ispitanika hipoteza *Pretpostavlja se da učenici koji potiču iz potpunih porodica postižu bolje rezultate od njihovih vršnjaka, kao i da imaju veći nivo odgovornosti prema školskim obavezama u odnosu na učenike iz nepotpunih porodica se djelimično potvrđuje*. Na osnovu mišljenja učenika i nastavnika možemo da zaključimo da su saglasni da struktura porodice ne utiče na nivo odgovornosti koje dijete pokazuje prema školskim obavezama. Nastavnici većinom ističu da su, upravo, djeca iz nepotpunih porodica odgovornija od djece iz potpunih porodica zbog osjećaja da nijesu u mogućnosti da svoje obaveze povjere drugima (roditeljima). S druge strane, dolazimo do zaključka da nastavnici podjednako zastupaju stav da struktura porodice utiče ili ne utiče na akademski uspjeh učenika. Izrazito se navodi da je svako dijete individua za sebe i da od toga dosta zavisi navedeni segment ponašanja u školi.
- Analizom odgovora dobijenih istraživanjem hipoteza *Pretpostavlja se da učenici iz potpunih porodica ispoljavaju znatno manje asocijalnog i agresivnog ponašanja u odnosu na učenike iz nepotpunih porodica se potvrđuje*. Nastavnici smatraju da ispoljavanje agresivnosti djeteta ima za cilj privlačenje pažnje roditelja. U vezi sa tim zaključujemo da struktura porodice ima veze sa ispoljavanjem agresivnosti i asocijalnosti budući da su nastavnici mišljenje da su

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

roditelji u potpunim porodicama više posvećeni svojoj djeci nego roditelji iz nepotpunih porodica. Razlozi za to mogu biti brojni. Analizom pojedinačnih odgovora učenika došli smo do zaključka da učenici koji nisu izrazili slaganje sa tvrdnjama da vole da se druže sa vršnjacima, pripadaju nepotpunim porodicama. Takođe, izražavaju slaganje sa tvrdnjom da ponekada kada su nervozni reaguju naglo i burno.

- Na osnovu dobijenih rezultata hipoteza *Pretpostavlja se da učenici koji potiču iz potpunih porodica imaju više samopouzdanja, odlučniji su i inicijativni u odnosu na učenike iz nepotpunih porodica se potvrđuje*. Prilikom navođenja razlika između djece iz potpunih i nepotpunih porodica najveći broj ispitanika je naveo samopouzdanje kao osobinu koja značajno nedostaje djeci iz nepotpunih porodica. Nedostatak samopouzdanje leži, kako smatraju, u povučenosti i stidljivosti učenika da kažu ono što misle. Nastavnici navode da djeca iz potpunih porodica brzo donose odluke i lakše preuzimaju inicijativu, sa čime su saglasni odgovori učenika iz anketnog upitnika namijenjenog učenicima.

S obzirom da se definisane podhipoteze potvrđuju i djelimično potvrđuju donosimo zaključak da se glavna hipoteza *Pretpostavlja se da djeca iz potpunih porodica postižu bolji uspjeh i ostvaruju funkcionalnije socijalne relacije sa vršnjacima i odraslima u školi od njihovih vršnjaka koji pripadaju strukturno nepotpunim porodicama, djelimično potvrđuje*. Obradeni podaci nam kazuju da se u aktuelnoj nastavnoj praksi crnogorskih škola uočavaju razlike u ponašanju učenika iz potpunih i nepotpunih porodica i to na polju ispoljavanja asocijalnog i agresivnog ponašanja, samopouzdanja, odlučnosti i inicijativnosti učenika. S druge strane, kada je u pitanju uspjeh i nivo odgovornosti učenika prema školskim obavezama, na osnovu prikupljenih podataka, ne možemo tvrditi da struktura porodice utiče na ove segmente ponašanja učenika.

Kao preporuke za dalji rad i unapređenje obrazovno-vaspitnog procesa važno je da se svi zaposleni u školi jednako angažuju i sarađuju međusobno kako nijedno dijete ne bi osjetilo da je po nečemu drugačije od drugih. Nastavnici u školi se moraju truditi i da na neki način ublaže nedostatak porodične topline i podrške ukoliko osjete da djetetu to nedostaje.

Na ponašanje učenika u školi ne utiče samo porodična struktura. Drugim riječima, ne možemo tvrditi da je jedini uzročnik neadekvatnog ponašanja učenika u školi nepotpuna porodica niti da je svaka potpuna porodica funkcionalna što predstavlja ograničenje sprovedenog istraživanja. Na ponašanje učenika u školi utiču i drugi faktori. Neki od njih su: socio-ekonomski status porodice, kvalitet komunikacije na relaciji dijete-roditelj i roditelj-roditelj, stav roditelja prema važnosti školskog postignuća i uopšte ponašanje učenika u školi (Bullock et al., 2010).

LITERATURA

1. Aksić, V. (1982). *Uticaj nezdrave porodice na formiranje ličnosti*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
2. Bartolome, C.L. (2021). The effects of family structure on childrens academic performanse. *Global scientific journals*. Volume 9, Issue 11, November 2021.
3. Blau, P. M., & Duncan, O. D. (1967). *The American Occupational Structure*. New York: John Wiley and Sons.
4. Bouillet, D., Uzelac, S. (2007). *Osnove socijalne pedagogije*. Zagreb: Školska knjiga.
5. Brajša, J. (1979). *Deca bez roditelja i roditelji bez dece*. Časopis za filozofiju i religijske znanosti.
6. Bullock, K. et al. (2010). Educational relationships in out-of-school-time activities; Are children in poverty missing out again? *Education, Citizenship and Social Justice*.
7. Carneiro, P, Heckman, JJ (2003) Human capital policy. In: Heckman, JJ, Krueger, AB, Friedman, BM (eds) *Inequality in America: What Role for Human Capital Policies?*, Cambridge, MA: MIT Press.
8. Chilton, T.Y. (1991). Effect of Family Structure on School Readiness? *Department of education Office of Educational Research and Improvement*.
9. Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2022). *Potpora roditeljstvu: izazovi i mogućnosti*: Revija za socijalnu politiku.
10. Delić, S., Bakić, S. i Bakić, S. (2017). *Uticaj strukture porodice učenika osnovne škole na školski uspjeh*. Časopis Filozofskog fakulteta u Tuzli.
11. Ginther, D.K. & Pollak, R.A. (2000). Does family structure affect children's educational outcomes?, *Working Paper*, No. 2000-13a, Federal Reserve Bank of Atlanta, Atlanta, GA.
12. Griffin, K. W., Botvin, G. J., Scheier, L. M., Diaz, T., & Miller, N. L. (2000). Parenting practices as predictors of substance use, delinquency, and aggression among urban minority youth: Moderating effects of family structure and gender. *Psychology of Addictive Behaviors*.
13. Ilić, M. (2010). *Porodična pedagogija*. Banja Luka: Filozofski fakultet.
14. Jakšić, J. (2004) *Razlike u intelektualnom, emocionalnom i socijalnom razvoju adolescenata iz potpunih i nepotpunih porodica*. Kosovska Mitrovica: Godišnjak za psihologiju.
15. Klaić, B. (1990). *Riječnik stranih riječi*. Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske.

16. Lyu, M. Li, W. & Xie, Y. (2019). The influences of family background and structural factors on children's academic performances: A cross-country comparative study. *Chinese Journal of Sociology* 2019, Vol. 5(2) 173–192. *Studies in Education*. Vol. 41, No. 3, 2021, pp. 239–260.
17. Macanović, N. (2021). *Uticaj strukture porodice na odnos maloljetnih prestupnika prema školi*. Beograd: Univerzitet u Beogradu.
18. Matejević, M. (2007). *Vrednosne orijentacije i vaspitni stil roditelja*. Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet.
19. Matejević, M., Todorović, J. (2012). *Funkcionalnost porodičnih odnosa i kompetentno roditeljstvo*. Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet.
20. Milivojević, Z. (2017). *Roditeljovanje – O optimalnom vaspitanju, tekstovi o vaspitanju iz Politike*. Novi Sad: Psihopolis institut.
21. Minić, Lj., V., Kompirović, T. (2014). *Funkcije i problemi savremene porodice u vaspitanju dece ranog uzrasta*: Zbornik radova učiteljskog fakulteta.
22. Nikolić, R. (1999). *Da li je permisivan stav u vaspitanju dece odlika savremene porodice*. Užice: Zbornik radova 2.
23. Nikolić, R. (2004). *Školska i porodična pedagogija*. Izabrani tekstovi za studente učiteljskih fakulteta. Užice: Učiteljski fakultet u Užicu.
24. Pavićević, S., M. (2019). *Osobine ličnosti i vaspitni stilovi roditelja kao prediktori samoefikasnosti, subjektivnog blagostanja i psihopatskih tendencija adolescenata*. Niš: Univerzitet u Nišu.
25. Pelegiš, D. (2017). *Vaspitni stil roditelja kao faktor opšteg uspeha učenika*. Novi Sad: Pedagoška stvarnost LXIII.
26. Petz, B. (1992). *Psihologijski riječnik*. Zagreb: Prosvjeta.
27. Piorkowska – Petrović, K. (1990) *Dete u neptunjoj porodici*. Beograd: Prosveta.
28. Prodanović, Lj. (2008). *Saradnja prosvetnog radnika s roditeljima*. Beograd: Savez učitelja Srbije.
29. Ramberg, J. et.al (2021). Family Background Characteristics and Student Achievement: Does School Ethos Play a Compensatory Role? *Studies in Education*. Vol. 41, No. 3, 2021, pp. 239–260.
30. Rodrigues, C., Figueiredo, S. & Valadão -Dias, F. (2012). Families: Influences in Children's Development and Behaviour, From Parents and Teachers' Point of View. *Instituto*

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

Universitário de Psicologia Aplicada (IU); Research Unit in Psychology and Health (UIPES), Lisboa, Portugal.

31. Saracosti, M. et.al (2019). Influence of Family Involvement and Children's Socioemotional Development on the Learning Outcomes of Chilean Students. *Brief research report article front.*
32. Stanojlović, B. (1994). *Porodica i vaspitanje dece.* Beograd: Naučna knjiga.
33. Stanojlović, B. (1994). *Porodica i vaspitanje dece.* Beograd: Naučna knjiga.
34. Šimić-Šašić, S., Klarin, M., Proroković, A. (2011). Socioekonomske prilike obitelji i kvaliteta obiteljske interakcije kao prediktori školskog uspjeha srednjoškolaca u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Makedoniji *Ljetopis socijalnog rada.*
35. Umar, E. (2020). The influence of the family environment on student learning. *Journal of Innovations in Engineering research and technology.* Volume 7, Issue 12.
36. Vasiljević-Prodanović, D., Kovačević, M. (2020). *Porodica i savremeno društvo – izazovi i perspektive.* Banja Luka: Centar modernih znanja.
37. Vidanović, S., Todorović, J., Hedrih, V. (2006). *Porodica i posao – izazovi i mogućnosti.* Niš: Univerzitet u Nišu.
38. Vukoje, J. (2012). *Osnovne funkcije savremene porodice.* Banja Luka: Nezavisni univerzitet Banja Luka.
39. Wallerstein, J., Blakeslee, S. (2006). *A što s djecom? Odgoj djece prije, za vrijeme i nakon razvoda.* Zagreb: Planetopija.

Internet izvori:

<https://www.monstat.org/> *Sklopljeni i razvedeni brakovi u Crnoj Gori, 2021. godina:* Uprava za statistiku

PRILOZI

ANKETNI UPITNIK ZA NASTAVNIKE

Poštovani nastavnici,

Pred vama se nalazi upitnik kojim želimo utvrditi da li postoje razlike u ponašanju između djece u zavisnosti od toga da li je njihova porodica potpuna ili nepotpuna.

Upitnik je anonimn.

Hvala na izdvojenom vremenu!

- Uobičajeno je da pod potpunom porodicom podrazumijevamo zajednicu sastavljenu od oba roditelja (majka i otac) i djece. Iako smo svjesni da potpuna porodica ne mora uvijek biti funkcionalna i da na njenu funkcionalnost utiču brojni faktori nastojimo ispitati da li u praksi uočavamo izvjesne razlike u ponašanju djece iz potpunih i njihovih vršnjaka iz nepotpunih porodica.

1. Da li ste Vi uočili razlike u ponašanju djece iz potpunih i nepotpunih porodica? Obrazložite svoj odgovor.

- a) Da, uočio/la sam razlike.
- b) Ne, nijesam uočio/la razlike.
- c) Ne mogu da procijenim.

2. Da li smatrate da su djeca čija je porodica potpuna odgovornija prema školskim obavezama nego njihovi vršnjaci iz nepotpunih porodica? Obrazložite svoj odgovor.

- a) Da
- b) Ne
- c) Ne mogu da procijenim.

3. Oslanjajući se na Vaše dosadašnje iskustvo, zaokružite tvrdnju sa kojom ste saglasni.

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

- a) Djeca iz potpunih porodica su motivisanija i postižu bolji akademski uspjeh od svojih vršnjaka.
- b) Djeca iz nepotpunih porodica imaju više motiva da postignu bolje rezultate.
- c) Nijesam saglasan/a ni sa jednom od navedenih tvrdnji.

Objasnite svoj odgovor.

4. Da li uočavate razike u pogledu posvećenosti roditelja djeci u potpunim i nepotpunim porodicama? Ako je Vaš odgovor pozitivan, obrazložite.

- a) Da, uočavam razlike.
- b) Ne, nijesam uočio/la razlike.

5. Kako se manifestovalo asocijalno ponašanje kod djece čiji ste bili nastavnici? (možete zaokružiti više ponuđenih odgovora)

- a) Djeca izbjegavaju radne aktivnosti koji uključuju kontakt sa drugima.
- b) Djeca izbjegavaju društvo druge djece, osim u slučajevima kada ih dobro poznaju.
- c) Djeca se stide da pred drugima izraze svoje mišljenje.
- d) Djeca izbjegavaju javne nastupe iz straha da će biti ismijani.

6. Po Vašoj procjeni, da li su djeca čije su porodice nepotpune sklonije nekim neadekvatnim ponašajnim postupcima u socijalnim relacijama sa vršnjacima i odraslima? Objasnite.

- a) Da
- b) Ne
- c) Ne mogu da procijenim.

7. Da li možete dovesti u vezu agresivno ponašanje sa strukturom porodice kojoj dijete pripada? Odgovor potkrijepite primjerom.

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

8. Da li ste uočili razlike u pogledu nivoa samopouzdanja između djece iz potpunih i nepotpunih porodica?

- a) Da, razlike postoje.
- b) Ne, razlike postoje, mada zavisi i od drugih faktora.
- c) Ne, ne postoje bitne razlike.
- d) Ne mogu da procijenim.

Objasnite svoj odgovor.

9. Prema Vašem dosadašnjem iskustvu i procjeni, da li postoje razlike između djece iz potpunih i nepotpunih porodica u pogledu nivoa odlučnosti i inicijativnosti? Ako je Vaš odgovor pozitivan, objasnite.

- a) Da, uočio/la sam izvjesne razlike.
- b) Ne, nijesam uočio/la izvjesne razlike.
- c) Ne mogu da procijenim.

Ukoliko procjenjujete da djeca iz nepotpunih porodica imaju više prepreka i poteškoća u adaptaciji na socijalna pravila, šta mislite šta treba preduzeti sistemski?

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

UPITNIK ZA UČENIKE

Dragi učenici, pred vama se nalazi upitnik koji se sastoji iz dva dijela. Prvi dio pitanja je informativnog karaktera, dok je u drugom dijelu upitnika potrebno da upišete X u koloni za koju smatrate da odgovara datoj tvrdnji.

Upitnik je anonimn.

Hvala na izdvojenom vremenu!

I DIO

1. POL

- a) Muško
- b) Žensko

2. Moju porodicu čine:

- a) majka i otac;
- b) majka, otac, braća i sestre;
- c) majka, otac, braća, sestre i ostali članovi porodice (baba, djed, ujak, stric, tetka);
- d) jedan roditelj
- e) jedan roditelj, braća i sestre.

II DIO

	POTPUNO SE SLAŽEM	SLAŽEM SE	NEODLUČAN/NA SAM	NE SLAŽEM SE	U POTPUNOSTI SE NE SLAŽEM
U toku časova pažljivo pratim gradivo i slušam učiteljicu.					
Volim da učestvujem u rješavanju zadataka na času.					
Domaće zadatke završavam na vrijeme.					
Uvijek kažem ono što mislim.					

Struktura porodice kao prediktor ponašanja učenika u školi

Smatram da mogu sam da donosim odluke.					
Ne dozvoljavam da drugi utiču na moje mišljenje.					
Ponekad se osjećam nesigurno.					
Volim da se družim sa svojim vršnjacima.					
Kada je drug/drugarica u nevolji, odmah ponudim pomoć.					
Kada sam nervozan/a, ponekad reagujem naglo i burno.					
Probleme rješavam razgovorom.					